

Kur'an-ı Kerîm Öğretiminde Teknolojik İmkânlar ve Kullanımı*

Süleyman KABLAN**

Öz

Teknolojinin öğretime yönelik katkıları ve öğrenci motivasyonu üzerindeki etkileri hâlâ bir tartışma konusudur. Kur'an-ı Kerîm öğretiminde teknolojik imkânların kullanılması, aktif duyu organlarının etkinliğini artırmakta dolayısı ile öğrenimi kolaylaştırmakta, hızlandırmakta, öğrencileri isteklendirmekte, eğitim hedeflerinin üst düzeyde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu nedenle araştırma, Kur'an-ı Kerîm öğretiminde yaygın kullanılacak teknolojik araçları saptamayı amaçlamış, bu araçların etkin bir şekilde kullanımının sağlayacağı olumlu ve olumsuz etkileri açıklamıştır. Makalenin, Kur'an-ı Kerîm'i öğreten ve öğrenenlerin Kur'an-ı Kerîm eğitim teknolojilerinin neler olduğunu bilmelerine ve nasıl faydalanmaları gerektiğine yardımcı olacağı gibi Kur'an-ı Kerîm öğretim materyali geliştirme ve bu alanda çalışan araştırmacılara kuramsal bir zemin hazırlayacağı da düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an-ı Kerîm Öğretimi, Eğitim Teknolojileri, Yenilikçi Yöntemler, Motivasyon, Görsel Araçlar.

Technological Facilities for Teaching Quran and Their Usage

Abstract

The contribution of technology to teaching and its impact on student motivation is still a topic of debate. The use of technological opportunities in the teaching of Quran increases the effectiveness of active sensory organs, thus facilitates and accelerates learning, encourages students, and ensures the achievement of educational objectives at the highest level. Therefore, the research aims to identify the technological tools that can be used widely in the teaching of the Qur'an and explained the positive and negative effects of the effective use of these tools. The article will help those who teach and learn the Holy Quran education technologies and know how to make use of them, as well as develop a Qur'an teaching material and prepare a theoretical basis for researchers working in this field.

* Makale Gönderim Tarihi: 20.08.2019/ Makale Kabul Tarihi: 29.11.2019.

** Öğr. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü
Lecturer PhD., İstanbul University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences,
suleyman.kablanistanbul.edu.tr

Key Words: Quran Teaching, Educational Technologies, Innovative Methods, Motivation, Visual Tools.

Giriş

Kur'an-ı Kerim'i kurallara uyarak doğru ve güzel okuma bilgi ve becerisini kazandırmak, bazı sûre ve ayetlerin ezberlenmesi ve okunan ayetlerin mealini de bilmek Kur'an eğitiminin ana hedeflerini oluşturur.¹ Geniş anlamı ile düşünülecek olursa din eğitiminin esas itibarıyla Kur'an-ı Kerim eğitimi olduğu söylenebilir.² Bu nedenle tarihte ve günümüzde din eğitimi neredeyse Kur'an-ı Kerim eğitim ve öğretimi ile eş değerde görülmüştür. Bundan dolayıdır ki konu ne olursa olsun bütün din eğitimi faaliyetlerinin değişmez gündemi öncelikli olarak Kur'an-ı Kerim olmuştur. Sonuçta İslam eğitiminin konusu; Kur'an-ı Kerim ayetlerinin öğrenilmesi, anlaşılması, hedeflerinin ve uygulanışının gösterilmesidir. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim öğretimi kıraat ilmini, anlam çeşitliliği tefsir ilmini ilgilendirirken anlamın hayata yön vermesi ise ameli ilimlerle ilgilidir.

Kıraat ilminin gayesi, Kur'an-ı Kerim vahyinin asıl muhatabı olan Hz. Peygamber'in, Kur'an-ı Kerim kelimelerini ne şekilde telaffuz etmişse aynen o şekillerde gelecek nesillere intikal ettirmek, yani orijinal telaffuzu muhafaza etmektir. Ses kaydı imkânı, ancak muasır insanların istifade ettiği bir nimettir. Diğer bütün diller ve metinler zamanla mana ve ses kaymasına uğrarken Kur'an-ı Kerim 1400 yıl önceki orijinal fonetik hususiyetlerini koruyan tek metindir. Bu da kıraat ilmi ve isnat sayesinde olmuştur. Bilindiği üzere eski kârilere kendisini hocası vasıtasıyla Hz. Peygamber'e ulaştırılan kesintisiz isnat zikreden bir icazetname alırdı.³

Geçmişten bugüne Kur'an-ı Kerim öğretim yöntemleri öğretmen merkezli yapılandırılmıştır. Bu sistemde öğrenciler genellikle ikinci plandadır. Öğretmenin yaygın bir ifadeyle *Elifba* kitabını kullanarak başlattığı talim süreci; öğrenci, öğrenim farklılıkları ve yaşam gerçekleri zaman zaman dikkate alınmadan sürdürülmektedir. Modern dönemde birçok konuda olduğu gibi Kur'an-ı Kerim öğretiminde de bireyselleştirilmiş ve kolay ulaşılabilir öğretim imkânlarına olan ihtiyaç artmıştır. Kur'an-ı Kerim öğretiminin kalitesini arttırmak ve öğrencileri isteklendirmek için öğrencilerin uyarıcılarını harekete geçirmek, yeni öğretim yöntemlerine imkân tanımak ve günün gerisinde kalmamak gerekmektedir. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim öğretiminde kullanılacak teknolojik imkânların icadı ve kullanımının öğrencilerin görsel duyularını uyararak öğretimin daha etkili olmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

¹ İbnü'l-Cezerî Şemsüddîn Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *en-Neşr fi'l- Kıra'âti'l-'Aşr*, (Mısır: y.y., ts.), 1/205; Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh Âcurrî, *Ahlak-u Hameleti'l-Kur'an*, nşr. Feyyaz Ahmet (Beyrut: y.y., 1987), 50; Kettânî Muhammed Abdülhay, *et-Terâtibü'l-idâriyye* (Beyrut: y.y., ts.), 279.

² Ömer Demir, "Kur'an Öğretiminde Temel Boyutlar", *Ekev Akademi Dergisi* 72 (B.y., y.y., 2017), 266.

³ Necati Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Talimi* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1990), 3-4.

Önemi kıyamete kadar sürecek Kur'an-ı Kerîm öğrenimine ilişkin çeşitli eğitim programlarının hazırlanıp uygulanması ve geliştirilmesi için ilk başta öğretim yöntemlerinin zenginleştirilmesine ihtiyaç vardır. İkinci adımda ise bu yöntemlerin uygulamadaki etkinliğini inceleyen araştırmalara ihtiyaç duyulur. Günümüzde gelişen ve çeşitlenen teknoloji türleri ile beraber eğitim sistemimizde eğitim teknolojilerinin kullanımı da artmış ve yaygınlaşmıştır. Geleneksel eğitim-öğretim ortamları hem mekânsal hem de zamansal anlamda birçok sorunla karşılaşmaktadır.

Teknoloji, yapısında bulunan çeşitli özelliklerinden dolayı çoğu kez hem öğrenciye hem de öğretmene yarar sağlamakta hem de öğretim etkinliklerini kolaylaştırarak keyifli hâle getirmektedir. Öğrenciler, teknoloji destekli eğitim ortamında geleneksel sınıf ortamından çok daha fazla aktif olmakta ve bireyselleştirilmiş öğretim imkânlarından faydalanmaktadır. Teknoloji destekli Kur'an-ı Kerîm öğretme/öğrenme etkinliklerinden dolayı öğrenciler öğrendikleri konuları pekiştirebilmektedir. Aynı zamanda pekiştirirken kendi hızlarında ilerleyebilme imkânı bulmaktadırlar. Günümüzde çeşitli disiplinlerin öğretiminde kullanılan çok çeşitli teknolojilerin, Kur'an-ı Kerîm öğretiminde kullanımına ilişkin olanakları irdeleyip yararlarını ve sınırlılıklarını araştıran bu çalışma, Kur'an-ı Kerîm eğitim ve öğretiminin daha verimli bir şekilde sürdürülmesini sağlamak yolunda atılmış bir adımdır.

1. Kur'an-ı Kerîm Öğretimi

Günümüzde Kur'an-ı Kerîm eğitim ve öğretimi; Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki Kur'an-ı Kerîm kursları, yaz okulları, camiler, imam-hatip ortaokul ve liseleri, ilahiyat ve İslami ilimler fakülteleri ile sivil kuruluşlar ve bireysel çabalarla sürdürülmektedir. Bu kurum, kuruluş, sivil ve bireysel çabaların temel hedefi, öğrencilere Kur'an-ı Kerîm'i yüzünden mahrecine uygun ve tecvit kurallarına hâkim bir edâ ile kurallı okumayı kazandırmaktır; bazıları için de önemli gün ve gecelere uygun ayetleri, düzenlenen merasimlerde edâ-sadâ katarak makamla aşır şeklinde okumaktır.

İlahiyat ve İslami ilimler fakültelerinde Kur'an öğretimi; Kur'an-ı Kerîm'i yüzünden okuma, tecvit eğitimi, belirlenen sure ve ayetleri ezberden okuma, ezberden okunan kısımların mealini öğrenmekten müteşekkil bir içerik ile dört ana kategoride yürütülmektedir.

Kur'an eğitiminin öğrenciye kazandırmak istediği temel yeterlilikler şöyle sıralanabilir:

a. Kur'an-ı Kerîm'i, harflerinin mahreçlerine ve tecvit kurallarına göre takılmadan, kekelemeden akışkan bir dille yüzünden okur.

b. Kur'an-ı Kerîm'i, İmam Hafs'ın rivayet ettiği Âsım Kıraati ile okur.

- c. Kur'an-ı Kerim'i doğru okumayı sağlayan tecvit kurallarını açıklar ve uygular.
- d. Kur'an-ı Kerim'i *Tahkik, Tedvir ve Hadr* usulleri ile okur.
- e. Belirlenen sure ve ayetleri ezberden okur.
- f. Ezberlenen bölümlerin anlamlarını söyler.
- g. Kur'an-ı Kerim öğretiminin tarihi ve okuma usulleri hakkında bilgi sahibi olur.
- h. Kur'an-ı Kerim ayetlerini, manaya uygun olarak, gereken yerlerde sesini yükselterek veya alçaltarak okur, yani temsilî⁴ okuma yapabilir.
- i. Kur'an-ı Kerim öğretme yöntem ve tekniklerini bilir, ders öğretiminde bulunabilir.⁵

Bu amaçlar Kur'an-ı Kerim eğitiminin; talebe, hoca, program ve mekândan oluşan dört ana unsuru ile koordineli gerçekleştirilmeye çalışılır. Bunlardan birisinin eksikliği ya da yetersizliği başarıyı olumsuz olarak doğrudan etkiler. Bu nedenle söz konusu unsurların her biri üzerinde detaylı çalışmalar ve değerlendirmeler yaparak eğitim kalitesinin yükseltilmesi, her bir eğitimcinin hedefi olmalıdır.⁶

Kur'an-ı Kerim öğretimi sürecinde; dilin tabiatı, talebe, hoca, program ve mekândan kaynaklanan birtakım sorunlar ortaya çıkmaktadır. En temel problemler şöyle sıralanabilir:

a. Arap Dili Fonetigi ile Türk Dili Arasındaki Farklılıklar

Kur'an-ı Kerim eğitimi harf talimi ile başlar. Kur'an-ı Kerim eğitiminin ilk ve zorunlu aşamasını, harf talimi teşkil eder. Bu yüzden harflerin isimlerini, mahreçlerini, sıfatlarını ve diğer harflerle bir araya geldiğinde aldığı pozisyonları bilmek çok önemlidir.⁷ Kur'an-ı Kerim, *Fem-i Muhsin* denilen üstadın ağzından öğrenilir.⁸

⁴ İsmail Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri* (İstanbul: İFAV, 1984), 519-555.

⁵ Abdullah Benli, "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'an Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi", *Bilimname Dergisi* 28 (2015), 128.

⁶ Benli, "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'an Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi", 126.

⁷ Komisyon, *Kur'an Okuma Teknikleri Dersi* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı 2014), 7; Benli, "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'an Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi", 134.

⁸ Saçaklızâde Muhammed b. Ebî Bekir el-Mar'aşî, *Cühdü'l-mukîll* (Konya: Vilayet Matbaası, 1872), 5; Abdullah Emin Çimen, *Hafızlık Tarihi ve Türkiye'de Hafızlık Kurumunun İşlevselliği* (İstanbul: Dijital Baskı, 2010), 18.

b. Hoca ve Talebe Yetersizlikleri

Hocanın maddi yetersizliği, alanındaki yeterli bilgi ve kabiliyet zafiyetleri ile pedagojik yetersizlikleri olabilir. Manevi alanda ise Kur'an-ı Kerîm derslerini yürüten hoca ve öğrencilerin, resmî mesai saatleri veya ders saatleri dışında Kur'an-ı Kerîm eğitimine gönüllü olarak vakit ayırmamaları, işlerini ibadet neşesi içerisinde severek yapmamaları, yürüttükleri dersin Allah'ın kelâmı olduğunun bilinci içerisinde hareket etmemeleri ise daha derin bir soruna işaret eder.⁹ Kur'an-ı Kerîm'in Allah kelâmı olması, onun öğrenilmesi ve öğretilmesinin ibadet olmasını sağlamaktadır. Kur'an-ı Kerîm öğretiminin dinî bir yönü ve bağlayıcılığı vardır. Onun öğretim ve öğreniminin kural ve ilkeleri çağdaş eğitim normlarından önce, şer'î hükümlere boyun eğmiştir.¹⁰

c. Makamla Kur'an-ı Kerîm Okumak

Kur'an-ı Kerîm'in okunuşu da *kıraat* ve *tecvit* ilimleriyle, ayrıntılı bir şekilde tespit edilmiştir. Ancak kıraate makamın katılıp katılmaması tartışma konusu olmuştur. Makamlı/teganni ile okuyuşu caiz gören ve görmeyen yaklaşımların öğrenci ve halk nezdinde oluşturduğu şüpheler söz konusudur. Kur'an-ı Kerîm kıraatini iyi bir makamla okumak adına tecvit kurallarını ihlal edenler olduğu gibi makamsız okuyuşlarla tatsız kıraat örneklerine de şahit olunmaktadır.

d. Öğrenci Motivasyonu

Özellikle ders sırasında hatası çok olan bir öğrencinin sık sık okuması kesilip ikaz edilmesi paniklemesine, heyecanlanmasına, kendisini kaybederek belki de gözünün kararmasına ve bu yüzden daha da fazla hata yapmasına neden olabilir. Yine Kur'an-ı Kerîm öğretiminin not sistemine veya sınıf geçme kalma kriterlerine bağlı olması öğrenci için motivasyon düşürücü olabilmektedir.

e. Kur'an-ı Kerîm'in Sadece Kıraatine Yoğunlaşmak

Okunan sayfalarda özellikle güncel olayları, itikâdi, ahlâki, ailevi, ekonomik ve sosyal boyutlu meseleleri ilgilendiren ayetler okunurken hoca kısaca ayetlerle hayat arasında irtibat kurarak öğrencilerin zihinlerinde hayata Kur'an-ı Kerîm penceresinden bakılması gerektiği fikrini oluşturmaya ve geliştirmeye çalışabilir. Böylece Kur'an-ı Kerîm'in sadece okunmak için değil, esas itibarıyla okunmakla beraber yaşanmak, ibret almak, Kur'an-ı Kerîm ile istikamet bulmak için geldiği

⁹ Benli, "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'an Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi", 126.

¹⁰ Ömer Halil Hasan, "Kur'an-ı Kerîm Öğretimi", çev. Yusuf Alemdar, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2004), 261-291.

anlaşılır. Bu yapılırken Kur'an-ı Kerim okuma dersinin, tefsir dersine dönüşmesi, ölçünün kaçırılması söz konusu olabilmektedir.¹¹

f. Kur'an-ı Kerim Öğretimi Yöntem ve Teknikleri

Kırâ'ât, vahiy lafızlarının farklı vecihlerini (okuma şekillerini), Kur'an kelimelerinin şeddeli şeddesiz edâ keyfiyetlerini bildiren ilim olarak tarif edilir.¹² Kur'an-ı Kerim Kıraat eğitiminde, *Semâ*, *Arz* ve *Edâ* metotları uygulanır.¹³ *Semâ*¹⁴, hocanın okuyup talebinin dinlemesidir. Kur'an-ı Kerim öğretmeni en başta icracı, yani teorik bilgileri bir taraftan öğretirken diğer taraftan onları en doğru ve en güzel biçimde seslendirmek suretiyle uygulayıcı konumundadır. O, ayetleri oluşturan harfleri, kelimeleri ve cümleleri bizzat okuyarak, gerektiğinde tekrar yaparak Kur'an-ı Kerim dersini hem nazarî hem de tatbikî bir çerçevede yürüten bir eğitici. Bu nedenle iyi bir Kur'an-ı Kerim eğitimi için seçilecek hocanın okutuculuğu yanında okuyuculuk özelliği de olmalıdır. Kur'an-ı Kerim eğitim ve öğretiminde başarı mevzuat ya da müfredattan ziyade, Kur'an-ı Kerim öğretmenin ehliyetinde aranmalıdır.¹⁵

*Arz*¹⁶, talebin okuyup hocanın dinlemesi şeklinde yapılan okuma şeklidir. *Edâ*¹⁷ ise semâ ve arz'ın birlikte uygulanması olarak değerlendirilmekte ise de arz tarafı ağırlıktadır. Ravm, işmam, ihfâ, gunne, teshîl, imâle, ihtilas vs. gibi okunması veya yapılması için özellikle hocanın irşadına ve tatbikatına ihtiyaç duyulan meselelerde hoca; önce onların nasıl okunacağını teorik olarak anlatır, sonra tatbikatını gösterir. Buna *edâ* denildiği gibi talebin de aynen hocasının okuduğu şekliyle okumasına da *edâ* denilir. Kur'an-ı Kerim öğretiminde bu üç metot vazgeçilmez unsurlar olarak görülmelidir. Ancak Kur'an-ı Kerim öğretim uygulamalarında sık karşılaşılan bir durum da hoca okumasının yani semâ yönteminin yeterince uygulanmamasıdır. Örnek okuma eksiklikleri öğrencide arz sorunlarına yol açmaktadır.¹⁸

¹¹ Benli, "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'an Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi", 137.

¹² İbn Şüreyh Ebû Abdillâh Muhammed b. Şüreyh er-Ruaynî el-İşbîlî, *el-Kâfi fi'l-Kıraati's-seb'*, thk. Ahmed Mahmud Abdussemi' eş-Şafîî (Beyrut: y.y., 2000), 9; İbn Muhaysın Muhammed Salim, *el-Muğni fi teocihî'l-kıra'âti'l-aşri'l-mütevâtire* (Beyrut: y.y., 1993), 1/45.

¹³ Kıraat, vahiy lafızlarının vecihlerinde, şeddeli şeddesiz yönüyle edâ keyfiyetlerinde var olan farklılıklardır. Yani Kur'an'ın lafza bürünüşünde bu lafızların ses ve söz olarak beliren formlarıdır. Zerkeşî Muhammed b. Bahadır b. Abdillâh, *el-Burhân fi 'Ulûmi'l-Kur'an*, thk. M. Abdulkadir Ata (Beyrut: y.y., 2006), 180; Bu metotlarla ilgili geniş açıklamalar için bkz. Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Talimi*, 92-98; Nazif Yılmaz, *Kur'an Öğretiminde Temel İlkeler* (İstanbul: y.y., 2012), 5-7.

¹⁴ Bkz. Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Talimi*, 92-95.

¹⁵ Fatih Çollak, *Kur'an-ı Kerim Dersi Müfredatı ve Öğretim Teknikleri, İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretimi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2005), 133-134.

¹⁶ Bkz. Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Talimi*, 95-97.

¹⁷ Bkz. Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Talimi*, 97-98.

¹⁸ Ayrıntılı bir program için bkz. Komisyon, *Kur'an Okuma Teknikleri Dersi*, 2-14.

g. Program Yetersizlikleri

Kamu kurum ve kuruluşlarında yürütülen Kur'an-ı Kerim öğretimi, Kur'an-ı Kerim eğitim ve öğretimine ayrılan ders saati yetersizliğinden dolayı genellikle yüzünden okuma becerisiyle sınırlı bir ders içeriğine hapsolmaktadır. Bu sebeple bazı öğretim elemanları, Kur'an-ı Kerim'in kıraati ve anlaşılması noktasında imam-hatip okulları ve ilahiyat fakültelerindeki programları yetersiz gördüklerinden alternatif ders içerikleri, işleyiş tarzı ve programları önermişlerdir.¹⁹

h. Kur'an-ı Kerim Okumasını Bilmeyenlerin Ağzından veya Latince Harflerden Öğrenmek

Arapça fonetik yapısı nedeniyle bünyesinde kendine has ses, şekil ve kalıplar barındırmaktadır. Arap dili fonetiği Türk dili fonetiğiyle bazı yönlerden benzerlik göstermekte bazı yönleriyle de farklılık arz etmektedir. Harf sayısı bakımından Arapça ve Türkçe birbirine benzer niteliktedir. İki alfabede de 29 harf bulunmaktadır. Türkçede 8 sesli harf varken Arapçada 6 ses vardır. Arapçada 3 kısa ve 3 uzun olmak üzere 6 ses uzunluk ve kısalık hasebiyle Türkçeden ayrılmaktadır. 3 kısa ses esre, üstün ve ötre denilen harekelerdir. Diğer 3 uzun ses ise med harfleri (ا, و, ی) dir. Fetha; harflerin üzerine konulan ufak, eğik bir çizgidir ve Türkçede -a, -e harflerinin karşılığıdır. Kesra; harfin alt tarafına konulan kısa eğik bir çizgidir ve Türkçedeki -ı, -i seslerine benzerdir. Damma ise harfin üzerine konulan vâv harfine benzeyen küçük bir simgedir ve Türkçede -u harfini karşılar.²⁰ Ancak Türkçedeki -o, -ö, -ü harfinin karşılığı Arapçada yoktur.²¹

Arapçada Türkçede birden çok karşılığı olan sesler vardır. Örneğin Arapçada 'و' harfi, Türkçede v, u, o, ü harfleri yerine kullanılmaktadır. Aynı zamanda Türkçedeki 'h' harf, Arapçada ه, ح, خ harfleriyle ifade edilebilmektedir. ج harfi, Türkçede c, j harfleriyle; ب harfi b, p harfleriyle ifade edilebilmektedir.²² En temel fark mahreçlerde görülür ki Arapça mahreç sayıları²³ ile Türkçedeki mahreç sayı ve yerleri konusunda farklılık vardır. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'in Arap harfleri dışında Latin harfler gibi farklı bir alfabe ile okunması ulema tarafından

¹⁹ Demir, "Kur'an Öğretiminde Temel Boyutlar", 263-289; Benli, "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'an Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi", 125-165.

²⁰ Şükran Fazlıoğlu, "Arap Harfleriyle Yazım Zorluğu İddiası ve Bunlara Verilen Cevaplar", *Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 17, (2005), 54.

²¹ Ahmet Diyâb, *Türlere Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar* (Ankara: y.y., 2012), 24.

²² Diyâb, *Türlere Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar*, 24.

²³ İbnü'l-Cezerî, mahreçleri on yedi olarak belirtir. Bkz. İbnü'l-Cezerî Şemsüddîn Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *Manzûmetü'l-Mukâddime fîmâ Yecibu 'ala'l-kârîi en-Ye'lemeh*, thk. Eymen Rüşdi Süveyd (B.y.: Dâru Nûri'l-Mektebât, ts.), 1; mahreç sayılarıyla ilgili geniş bilgi için bkz. Abdullah Emin Çimen, *Kur'an-ı Kerim Okuma ve Tecvid I* (İstanbul: y.y., ts.), 49.

onaylanmamış bir durumdur. En temel sorun yukarıda da açıklandığı üzere diller arası fonetik ayrışımara bağlı ortaya çıkan seslerin farklılaşmasıdır. Farklı sesler ise anlam değişikliklerine neden olmaktadır.

2. Kur'an Öğretim Materyalleri

Resmî sivil öğretim alanlarında Kur'an kıraatine yönelik kullanılmakta olan öğretim materyalleri çeşitlenerek artmaktadır. Kurumsal alanlarda kullanılan en yaygın Kur'an öğretim materyalleri şunlardan oluşmaktadır:

a. Ders Kitapları

Eğitim ve öğretimde eskiden beri en çok kullanılan araçların başında gelen ders kitapları, öğretim programlarında yer alan konulara ilişkin bilgiyi planlı, düzenli ve aşamalı bir şekilde içerdiği için, geliştirilen diğer modern ders araç-gereçlerine rağmen öğretmen ve öğrencilerin temel başvuru kaynağı, vazgeçilemeyen ders aracı olma özelliğini korumuştur.²⁴ Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda Kur'an-ı Kerim öğretimi amacıyla takip edilen ders kitaplarına yardımcı olarak genellikle *Elifba* kitapları, *Amme* cüzleri ve *Mushaflar* da kullanılmaktadır. Eba²⁵ ve bazı ticari işletmelerin bu kitapları destekleyen interaktif uygulamaları ve programları da vardır. İlahiyat ve İslami ilimler fakültelerinde ise yukarıda sayılanlarla beraber basılı ve görsel değişik materyallerle de kullanılmaktadır. Ancak iyi bir müfredat ve ders kitabı olmadan yapılacak Kur'an-ı Kerim öğretiminin istenilen hedefe ulaşması pek mümkün görülmemektedir.

b. Akıllı Tahta Uygulamaları

Millî Eğitimin eğitim bilişim ağında sunduğu yardımcı ders uygulamaları²⁶ daha çok ders kitaplarının içeriğinin daha iyi kavranmasına destek mahiyetinde hazırlanmış yazılım tabanlı yardımcı materyallerdir.²⁷ Akıllı tahta uygulamaları ve kullanımı aşağıda detaylı açıklanmıştır.

²⁴ Ders kitaplarını eğitim ve öğretimdeki yeri için bkz. Zeki Kaya, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme* (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2006), 75-117; Emine Kolaç, "İlköğretim Dördüncü Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/106, (2003), 106.

²⁵ Eğitim Bilişim Ağı (EBA), "e-Kitap Kur'an-ı Kerim", (Erişim 01 Haziran 2019)

²⁶ Kur'anı Kerim ders materyalleri için geliştirilmiş uygulamalar için bkz. EBA, "e-Kitap Kur'an-ı Kerim".

²⁷ Komisyon, *Kur'an Okuma Teknikleri Dersi*, 2-14.

c. Resimler, Tablolar ve Posterler

Kur'an-ı Kerîm resimsiz bir kitaptır. Çünkü zamana, mekâna, insana her zaman, mekân ve insan gerçekliğinde hitap eden tek ilahi kitaptır. Böyle olmakla beraber Kur'an-ı Kerîm öğretiminde materyal tasarlarken mutlaka resimlerden faydalanılmalıdır. Özellikle görsel zekâyâ sahip olan öğrenciler için görsel materyal olmadan yapılan dersler çekilmez veya zevksiz olabilir. Öğrenciler iyi hazırlanmış görsel materyallerle sürdürülen Kur'an-ı Kerîm derslerini daha ilgiyle dinlemekte ve sözleri veya kelimeleri düşünerek öğrenme yerine, resim aracılığıyla öğrenmeyi tercih etmektedirler. Yine resimler aracılığıyla yapılan etkinliklere, sadece yazılı bir metin aracılığıyla yapılan etkinliklere göre daha fazla katılmaktadırlar.²⁸ Resimli elifba, ayet ve sûre tabloları ile mahreç posterleri bu türün iyi örnekleridir.²⁹

Sivil hayatta kullanılan Kur'an-ı Kerîm öğrenim materyalleri ise şunlardan oluşmaktadır:

1. Kitap (*Elifba, Amme cüzü ve Mushaf*)
2. Televizyon ve Radyo Programları
3. CD, DVD Gibi Sesli Materyaller
4. Akıllı Telefon Uygulamaları
5. Resimler, Kartlar, Tablolar, Posterler
6. Akıllı Tahtalar
7. Akıllı Telefon Programları
8. Kur'an Okuyan Kalem
9. Taşınabilir Flash Bellekler (Mp3, Mp4, Mp5)

Sivil hayatta kullanılan Kur'an öğrenim imkânları kurumsal alanlarda da kullanılmakla beraber sivil öğrenim maddeleri kurumsal yapılarıdaki öğrenim materyallerinden daha çok ve çeşitlidir.

²⁸ Ömer Demircan, *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri* (İstanbul: Der Yayınları, 2005), 199.

²⁹ Cami Donanımı (CD), "Mahreç Tablosu" (Erişim 01 Haziran 2019.)

3. Kur'an-ı Kerim Öğretiminde Kullanılabilir Teknolojik İmkânlar ve Kullanımı³⁰

İnsanların zekâ seviyeleri birbirinden çok farklılık arz ettiğinden Kur'an-ı Kerim öğretiminde kullanılacak materyaller, farklı zekâ türleri³¹ dikkate alınarak hazırlanmalı ve kullanılmalıdır. Teknolojinin günlük hayattaki yaygın kullanımı ve özellikle görsel ve müziksel-işitsel zekâyâ sahip teknoloji tutkunu öğrenciler söz konusu olduğuna göre teknolojik imkân ve görsel, müziksel-işitsel araçların Kur'an-ı Kerim öğretimindeki önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Teknolojik araçlardan bazılarının görsel ve işitsel olma özeliği de vardır. İnsanların görme duyularıyla beraber işitme duyularını da uyaran bu araçlarla yapılacak Kur'an öğretiminin ve öğrenmenin daha kalıcı olmasını sağlayacaktır. Nitekim Texas Üniversitesinde yapılan bir araştırmaya göre zaman faktörü sabit tutulduğunda hatırlama oranları şu şekilde saptanmıştır: İnsanlar okuduklarının %10'unu, işittiklerinin %20'sini, gördüklerinin %30'unu, görüp işittiklerinin %50'sini, söylediklerinin %70'ini, yapıp söylediklerinin %90'ını hatırlamaktadırlar. Bu verilere göre, öğrenmede aktif olan duyu organlarının sayısı arttıkça öğrenmenin kalıcılığı da aynı oranda yükselmektedir.³² Öyleyse öğrenmede en etkili yöntem öğrenme sırasında aktif hâlde bulunma; yani yaparak ve yaşayarak öğrenmedir. Kur'an öğretiminde öğrencilerin motivasyonunu artırmak ve derslerden beklenen başarıyı sağlamak için bu duruma yönelik aktiviteler yapılmalıdır.

Dünyada ve ülkemizde Kur'an-ı Kerim öğretim materyalleri hazırlayan kurum, kuruluş ve şahısların çalışmaları söz konudur. Kur'an-ı Kerim öğretiminde teknolojik imkânlar³³ ve görsel araçların kullanımına yönelik bu kurumların ve şahısların ciddi çalışmaları vardır. Özellikle akıllı telefon uygulamalarının bu

³⁰ Teknolojik imkânlar ve kullanımı alanında yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, zaman faktörü sabit tutulduğunda insanlar; okuduklarının %10'unu, işittiklerinin %20'sini, gördüklerinin %30'unu, görüp işittiklerinin %50'sini, söylediklerinin %70'ini, yapıp söylediklerinin de %90'ını hatırlamaktadırlar. Bu araştırmanın sonuçları göstermektedir ki, her tür ve düzeydeki eğitim uygulamalarında amaçlara ulaşabilmesi için öğretim teknoloji ve materyallerinden yararlanılması gerekmektedir. Ayrıntılı inceleme için bkz. Kaya, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, 28.

³¹ Bilimsel incelemeler sonucu birçok zekâ türü belirlenmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Görsel zekâ, müziksel-işitsel zekâ, matematiksel zekâ, sözel zekâ, bedensel zekâ vb. farklı zekâ türlerinin bir sonucu olarak insanlarda bireysel farklılıklar görülmektedir. Bireysel farklılıkların bu derece çok çeşitli olması, eğitim sisteminde çoğulcu ve bireyselleştirilmiş yöntemlerin kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Çünkü her insan, aktif olarak kullandığı zekâları ile özel bir karışıma sahiptir. Bkz. Ali Günay Balım vd., "Asitler ve Bazlar Konusunda Çoklu Zekâ Kuramına Dayalı Uygulamaların Öğrenci Başarısına Etkisi", *Ege Eğitim Dergisi* 2 (2004), 14.

³² Mustafa Arslan & Adem Ergin, "Yabancılar Türkçe Öğretiminde Görsel ve İşitsel Araçların Etkin Kullanımı", *Dil Dergisi* 147 (Ocak-Şubat-Mart 2010), 65.

³³ Bkz. Çimen, *Hafızlık Tarihi*, 82; Ramazan Buyrukçu, *Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2001), 140; Nazif Yılmaz vd. (ed.), *İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretimi İçin Öneriler: İmam Hatip Liselerinde Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalı?* (İstanbul: Dem Yayınları, 2006), 22.

konuda gelmiş olduğu nokta eğitimsiz kalmanın bütün bahanelerini inandırıcı olmaktan neredeyse uzaklaştırıyor. Öyleyse Kur'an-ı Kerîm öğretiminin başarılı olması teknolojik imkânların yeterince kullanılıyor olmasıyla ilişkilendirilmelidir.

Kur'an öğretiminde etkili olarak kullanılacak teknolojik araçlar şu başlıklar altında toplanmıştır.

a. Televizyon Programları

Günlük hayatta önemli bir yer tutan görsel araçlardan biri televizyondur. Televizyon, Kur'an-ı Kerîm öğretiminde kitlesel sonuçlar alınabilecek bir iletişim aracıdır. Görme ve işitme duyu organlarını uyaran televizyon öğrenimde kalıcılığı artırmakta ve sürekliliği sağlamaktadır.³⁴ İnsan hayatının bir parçası hâline gelmiş olan televizyonun Kur'an-ı Kerîm öğretiminde de aktif bir şekilde kullanılması öğrenci motivasyonunun sağlanmasında önemli bir etkidir. İki tarafı keskin bıçak tanımlamasına en iyi örneklem teşkil eden televizyon programları arasında eğitim içerikli programlar bıçağın fayda veren keskin tarafıdır. Televizyon yayınları arasında Kur'an-ı Kerîm öğrenimine katkı sağlayan programlar şunlardır:

1. Kur'an öğreniyorum programları, Diyanet TV başta olmak üzere değişik TV kanallarında da yer alan talim dersleri, vakti olanlar için çok faydalı görülen ve uzman kişiler tarafından sürdürülen Kur'an-ı Kerîm öğretim dersleridir.³⁵ Sistemli takip gerektirmesi yönüyle öğrenim gören veya çalışanlar için takibi zor görülse de ileri yaştaki kişiler için tavsiye edilebilir. Program içeriği ve sunumu uzman kişilerce hazırlanmıştır. Dolayısıyla klasik öğretim sisteminde öğretmenden kaynaklanan alansal eksiklikler ve pedagojik yetersizlikler bu programlarla aşılabılır. Ders içeriklerinin değişik internet kanallarına yüklenmesi dolayısıyla değişik zamanlarda da erişebilme imkânına sahip olunması öğrenci veya çalışanların da faydalanmalarını mümkün kılmaktadır.

2. Hatim veya mukabele programları genellikle gece geç vakitte veya sabahın erken saatlerinde sunulmaktadır. Yazılı, görsel ve işitsel niteliği kıraati tashih bağlamında son derece etkilidir. Nitekim okunan kelime hem yazılı hem sesli hem de okunmakta olan kelimenin farklı zemin rengi kullanılarak renklendirilmesi izleyenin takibini kolaylaştıran bir uygulamadır. Hocalar ise *Fem-i Muhsin* kişiler arasında meşhur olanlardan tercih edilmiştir. Zamanı olanlar için etkili bir öğrenme yöntemidir.³⁶

3. Televizyon kanallarındaki Kur'an-ı Kerîm'i güzel okuma yarışması, tilavet yarışmaları, *Maidetü'l-Kur'an* vb. programlar ise Kur'an öğrenmeye teşvik edici

³⁴ Özcan Başkan, *Yabancı Dil Öğretimi İlkeler ve Çözümler* (İstanbul: Multilingual Yayınları, 2006), 86.

³⁵ Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Diyanet Tv-Kur'an Öğreniyorum 1.Bölüm" (Erişim 01 Haziran 2019).

³⁶ Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Diyanet Tv-Mukabele" (Erişim 01 Haziran 2019).

olması ve Kur'an-ı Kerim'in *Fem-i Muhsin* kişilerce tecvitli ve makamlı okuyuşları dikkat çekici, keyif verici ve güdüleyici bir program türünün eşsiz bir örneğidir.³⁷ Derslerde öğrencilerin motivasyonunu arttırmak, dikkatlerini celp etmek, örneklem oluşturma vb. gayelerle kısa süreli izletilebilir. Elbette ki Kur'an-ı Kerim sadece güzel sesli kişilerin sesinden nağmeli okuyuşlarla insanın kendinden geçmesi için indirilmemiştir. Ancak Kur'an-ı Kerim'in insanı büyüleyen güzellikte ses ve makamlarla okunması indiriliş gayesine de aykırı değildir. Nitekim bu tür programlarda ekran altında okunan ayetlerin meallerinin yazılı sunulması yerinde bir uygulamadır. Yine TRT 1 ekranlarında Ramazan aylarında sürdürülen Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma yarışmasında alanında uzmanlardan müteşekkil jüri üyelerinin bazen anlam odaklı izahatları, kârinin okuma becerisini mahreç ve tecvit kurallarına göre değerlendirmeleri, makam tashihleri ve tevcihleri Kur'an-ı Kerim öğrencileri için son derece faydalı tutumlardır.

b. Video

Kur'an-ı Kerim derslerinde öğretilen özellikle mahreç yerleri bilgisi ve tecvit uygulamaları gibi teorik bilgilerin uygulamadaki şekillerinin gösterilmesi için derslerin videolarla desteklenmesi faydalı olabilir. Burada dikkat edilmelidir ki videodan kastedilen şey görüntülü ve sesli materyaldir. Video hem bir bilgi deposu hem de iyi bir gösteri aracıdır. Gerçek hayatın en iyi şekilde sergilenmesini sağlar.³⁸ Tâlim videoları sınıflarda akıllı tahta ile, bireysel öğrenimde ise akıllı telefonlarda izlenebilir. İnternet ortamında talim içerikli çok sayıda video yer almaktadır.³⁹ Öğrencinin video yardımıyla Kur'an-ı Kerim dersinde öğrendiği mahreç veya tecvit kuralının nasıl uygulandığını görmesi, duyması dersi kavraması açısından önemlidir. Öğrenciler video yardımıyla öğrenilen konudaki uygulanması gereken dudak, dil veya mimik hareketlerini kullanmayı da öğrenirler. Video ile Kur'an-ı Kerim dersleri öğretimi daha ilgili, pratik, sürekli ve kalıcı kılmaktadır. Kur'an-ı Kerim öğretim derslerinin videolarla desteklenerek öğrenci dikkatinin derse çekilmesi sağlanabilir.

c. CD ve DVD

Kur'an-ı Kerim'in tamamını ihtiva eden hatim, seçme süreler veya kısa süreler içeriği ile hazırlanmış CD ve DVD'ler Kur'an dinleme veya hatim takipleri için bir zamanlar en çok tercih edilen teknolojik öğrenim imkânlarından biriydi. CD ve DVD'ler akıllı telefonlar ceplere girmeden önce en çok kullanılan içerik sunucu araçlardı. Akıllı telefonlarla beraber kullanım sıklıkları neredeyse bitmek üzeredir.

³⁷ Trt 1 (TRT), "Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma Yarışması" (Erişim 01 Haziran 2019).

³⁸ Özcan Demirel, *Yabancı Dil Öğretimi İlkeler Yöntemler Teknikler* (Ankara: Usem Yayınları, 1993), 97.

³⁹ Sıradan Biri "Hafız Davut Kaya DERS-1 (HARFLER)" *YouTube* (8 Nisan 2016), 00:00:00-00:06:46.

Ancak hâlâ araç kullanırken tercih edilebilir niteliktedirler. Kur'an-ı Kerîm dinleme amaçlı kullanılabilir.

d. Bilgisayar Programları

Her alanda olduğu gibi bilgisayar, öğretim etkinliklerinin de vazgeçilmezidir.⁴⁰ Günlük yaşamda önemli bir yer tutan ve birçok alanda kullanılan bilgisayar, Kur'an-ı Kerîm öğretiminde de etkili bir biçimde kullanılabilir. Kur'an-ı Kerîm öğretimi bağlamında bilgisayarlardan şu alanlarda faydalanmak mümkündür: Bilgisayarlar öğretmenler tarafından Kur'an-ı Kerîm öğretimine yönelik sunum (PowerPoint programı kullanılarak) hazırlama, video izletme, Kur'an-ı Kerîm dinletme vb. amaçlarla kullanılabilir. Öğretmenlerin bilgisayarda hazırladıkları materyalleri derste kullanmaları öğrenci motivasyonunu olumlu olarak etkilemektedir.

Kur'an-ı Kerîm öğretiminde bilgisayar vasıtasıyla hazırlanmış programlar öğrencilerin dikkatini ve öğrenmeye olan ilgilerini artıracaktır. Kur'an-ı Kerîm öğretimi amacıyla hazırlanan bazı bilgisayar tabanlı programlar⁴¹ öğretmen ve öğrenciler tarafından rahatlıkla kullanılabilir.⁴² Diyanet İşleri Başkanlığının Windows ve IOS işletimi bilgisayarlar için hazırladığı Kur'an-ı Kerîm programı bu konunun başarılı örneklerinden biridir.⁴³

e. Akıllı Tahtalar

Eğitim teknolojisinin geliştirmiş olduğu akıllı tahtalar artık okullarda kullanılmaya başlanmıştır. Bilgisayar ekranında yer alan programların normal bir yazı tahtası boyutunda ve dokunmatik olarak kullanılması anlamına gelen bu sistemin, gerekli alt yapı oluşturulursa önemli bir ders aracı olabileceğini söylemek mümkündür.⁴⁴ Diyanet İşleri Başkanlığının, ticari işletmelerin ve tüzel kişilerin hazırladıkları *Kur'an-ı Kerîm öğreniyorum*, *Tecvit dersleri*, *Kur'an-ı Kerîm dinleme türü*

⁴⁰ Bilgisayar, toplumların bütün ticari, sanayi ve eğitim faaliyetlerinde yer alarak kullanıldıkları her alanda verimliliği arttırmış ve insan yaşamının içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bkz. Berrin Arslan, "Bilgisayar Destekli Eğitime Tabi Tutulan Ortaöğretim Öğrencileriyle Bu Süreçte Eğitici Olarak Rol Alan Öğretmenlerin BDE'ye İlişkin Görüşleri", *The Turkish Online Journal of Educational Technology* 4/10, (2003), 67; Eğitime bakan yönüyle Millî Eğitimin *Fatih* projesi kapsamında artık bilgisayarsız okul görmek nerdeyse mümkün değildir. Akıllı tahtalar geniş ekranlı bilgisayara eklenen sadece bir yazılım türüdür ve Windows tabanlı çalışmaktadır.

⁴¹ Bkz. Hasenat (H), "Programlar" (Erişim 01 Haziran 2019); Kur'an-ı Kerim (KK), "Kur'an-ı Kerim" (Erişim 01 Haziran 2019).

⁴² Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanmış Kur'an-ı Kerîm programı ve diğer uygulamalar için Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Kur'an-ı Kerim" (Erişim 01 Haziran 2019).

⁴³ Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Mushaf" (Erişim 01 Haziran 2019).

⁴⁴ Arslan & Ergin, "Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Görsel ve İşitsel Araçların Etkin Kullanımı", 82.

ve öğretiminde akıllı tahtada gösterilecek programlar, sunumlar vb. çalışmalar, her geçen gün daha da artarak zenginleşmektedir.

Akıllı tahta kullanımının Kur'an öğretimine olumlu ve olumsuz katkıları söz konusudur.

Olumlu yönleri:

1. Görsel ve işitsel değeri yüksek olduğu için ilgi uyandırıcıdır.
2. Öğretmenin mahreç, tecvit vb. eksikliklerini izale eder.
3. Öğrenciyi bireysel öğrenme imkânını sunar.
4. Uygulamalı ders içeriklerini alanında uzman kişilerden öğretir.

Olumsuz yönleri:

1. Öğretmeni pasifleştirebilir.
2. Öğretmenin maneviyat tutumları akıllı tahtada hissedilmez.
3. Öğretmene program kullanıcı rolü biçer.
4. İçeriğe ders dışında da erişmek mümkün olduğu için öğrencide derse karşı ilgi kaybına yol açabilir.

Yukarıda açıklanan olumlu ve olumsuzluklarına rağmen akıllı tahtalar görsel açıdan oldukça zengin bir ortam oluşturmaktadır. Akıllı tahtalar bu yönüyle öğrencilerin görme duyularını yoğun bir şekilde uyararak motivasyon kaybını önleyecek ve öğrenmenin kalıcılığını artıracaktır. Öğretmen merkezli olumsuzluklar kolektif öğrenimde muhtemel sorunlardır. Ancak donanımlı bir öğretmenin elinde teknolojik imkânlar hükmedilebilir imkânlardır. Dolayısıyla zayıf öğretmen teknolojinin mahkûmu, nitelikli öğretmen ise hâkimidir.

f. Akıllı Telefon Programları

Akıllı telefonlar, sıradan mobil telefonlara göre daha üst düzeyde bilgi işlem kabiliyeti ve bağlanabilirliğe sahip olan mobil telefonlardır. Kullanıcılarına telefon görüşmeleri yapmalarına olanak sağlamalarının yanında çoğu bilgisayarlarda bulabilecekleri özellikleri (e-posta gönderip almak, ofis dokümanlarının düzenlenmesi vb.) eklemelerini sağlarlar. Ayrıca türü ne olursa olsun her türlü içeriğin (görüntü, ses ya da metin) takip edilmesi ve oluşturulmasında kullanılabilirler.⁴⁵

Kolay taşınabilirlik, bilgiye anında erişim, görselleştirebilme, ses kaydı, fotoğraf ve video çekebilme, veri depolama ve işleme işlevleri akıllı telefonların

⁴⁵ Akıllı telefon nedir, ne işe yarar? Dünyadaki akıllı telefon kullanım oranları ve Türkiye'deki durum hakkında bkz. ANDROİD TÜRKİYE (AT), "Akıllı Telefon Nedir, Ne İşe Yarar?" (Erişim 01 Haziran 2019).

eğitim-öğretim faaliyetlerinde kullanılmasına zemin oluşturmaktadır. Akıllı telefonlar sahip oldukları özellikler sebebiyle, birçok alanda olduğu gibi eğitim-öğretim faaliyetlerinde en etkileyici eğitim materyali olmuştur. Sınıfta öğretim sırasında içerik, aynı anda çok sayıda kişiyle paylaşılabilen, geri bildirimler hızlı değerlendirilerek anında müdahale fırsatı elde edilebilmekte, içerik kısa sürede kolaylıkla güncellenebilmektedir.⁴⁶

Yaptıkları araştırmalar sonunda bazı araştırmacılar akıllı telefonların olumlu olumsuz yanları ve eğitimsel amaçlı kullanımı ile ilgili değişik sonuçlara ulaşımlardır.⁴⁷

Konu Kur'an-ı Kerim öğretimi bağlamında ele alındığında aslında akıllı telefon uygulamalarının öğrencilerin ilgisini çektiği gibi birçok kolaylıklarla beraber bazı sorunlara da çözüm olabildiği izlenmektedir. Bunları şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Kur'an-ı Kerim'e anında erişim imkânı sunmaktadır.
2. Kur'an-ı Kerim'in abdestsiz okunma problemini ortadan kaldırmaktadır.
3. Okunan ayetlerin anlamına hemen erişilebilmektedir.
4. Mahreç alıştırmaları yapılabilmektedir. Ses kaydı yaparak mahreç, tecvit ve makam tatbikini öğretmene uzaktan da dinletebilir.
5. Ders ortamlarında tahtada yazılanlar, çizilenler fotoğraf ile kaydedilerek zaman kazanılmaktadır.
6. Ders sonrası tekrarlar daha kolay ve derse sadık kalınarak yapılmaktadır. Okul sonrası bireysel öğrenme yer fark etmeksizin devam edebilmektedir.

Tüm bu olumlu yönlerle beraber özellikle ders ortamları için söz konusu olan öğrencinin ders takibini ve dikkatini olumsuz etkilemektedir. Akıllı telefonların görsel ağırlıklı işlevleri, öğrencilerin basılı metinlerden uzaklaşmalarına yol açabilmektedir.

g. Kur'an Okuyan Kalem

Kur'an okuyan kalem teknolojisi Türkiye'de eğitim materyalleri arasına 2010 yılından beri girmiştir.⁴⁸ Sensör, basılı/sesli kod ve yazılım tekniğinin bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. Kur'an öğretimi alanında bireysel imkânların en

⁴⁶ Kamil Yıldırım vd., "Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Temelinde Akıllı Telefonların Eğitim Öğretim Ortamlarında Kullanılmasının ve Etkilerinin İncelenmesi", *Uluslararası Eğitim, Bilim ve Teknoloji Dergisi International Journal of Education, Science and Technology* 2/2 (2016), 73.

⁴⁷ Yıldırım vd., "Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Temelinde Akıllı Telefonların Eğitim Öğretim Ortamlarında Kullanılmasının ve Etkilerinin İncelenmesi", 80-81.

⁴⁸ Kuran Okuyan Kalem Türkiye'de ilk defa tarafıma faydalı model kapsamında geliştirilip insanların kullanımına sunulmuştur.

nitelikli örneğini temsil etmektedir. Kalem, öğrencinin kontrolünde her zaman ve mekânda kullanılabilir. Değişik firmalarca pazarlanan kalemlerin tamamında *Elifba*, tecvit kitabı, *Amme* cüzü ve *Mushaf* bulunmaktadır. Kısacası Kur'an-ı Kerim öğrenmek isteyen bir kişinin muhtaç olduğu her şey Kur'an-ı Kerim okuyan kalem setlerinde bulunmaktadır. *Elifba* ile harfler ve okunuşu ile mahreç ve okuma kuralları öğrenilmekte tecvit ile uygulama yapılmakta *Mushaf*'ta ise birden fazla imamın sesinden Kur'an dinlenebilmektedir. Kalem Kur'an-ı Kerim'i ayet ayet, sayfa sayfa, süre süre ve cüz cüz okuma özelliklerine sahiptir. Bazı setlerde ise ayetleri kelime kelime okuma ve kelime kelime meal içeriği de yer almaktadır.⁴⁹

Daha çok Kur'an kursları ve bireysel Kur'an öğrenimini tercih edenlerin kullandığı Kur'an Okuyan Kalem akıllı telefon kullanım yaşına gelmemiş anaokulu ve ilkokul öğrencileri ile hoca merkezli Kur'an öğrenme fırsatı olmayan kişiler tarafından da kullanılabilir. Ancak tercih edilen Kur'an okuyan kalemin ihtiva ettiği Kur'an öğretisinin doğru okuyuşlu olmasına dikkat etmek gerekir. Yine kalemdeki hafızlardan sadece makamı iyi olanları değil aynı zamanda kıraati sahih olanları da tercih etmek gerekir.

Sonuç

Geçmişten bugüne Kur'an-ı Kerim öğretim yöntemleri öğretmen merkezli yapılandırılmıştır. Bu sistemde öğrenciler genellikle ikinci plandadır. Bunun sonucunda son dönemlerde etkili öğrenmenin en önemli şartlarından biri hâline gelen bireyselleştirilmiş öğrenme yetersiz kalmaktadır. Hâlbuki öğretimin her zaman ve mekânda yapılabilmesi, eğitim ve öğretimin yaygınlaşması ve kalite çitasının yükselmesine yol açar.

Yukarıda başlıklar hâlinde verilen görsel araçların yabancı öğretiminde nasıl kullanılması gerektiğiyle ilgili yöntemler, etkinlikler makalede ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Her öğretim yöntemi kendi içinde olumlu ve olumsuz yönleri barındırır. Teknolojinin Kur'an öğretiminde kullanılması da birtakım icabî ve selbî yönleri haizdir.

Eğitim teknolojileri ile Kur'an-ı Kerim öğretimi daha ilgili, pratik, sürekli ve kalıcı olabilir. Dolayısıyla klasik öğretim sisteminde öğretmenden kaynaklanan alansal eksiklikler ve pedagojik yetersizlikler bu programlarla daha alt düzeye düşürülebilir.

Sınırlı ders araç-gereçleriyle yapılan Kur'an-ı Kerim öğretimi istenilen zamanda istenilen başarıyı sağlayamayabilmektedir. Kur'an öğretimiyle hedeflenen Kur'an'ı tertil üzere okumada istenilen başarıyı elde etmek için kurumsal eğitimdeki derslerin veya bireysel planda kişisel çabalarla öğrenmenin motive edici ve tüm duyuları uyaran yardımcı öğretim araçlarıyla desteklenmesi faydalı olabilir. Değişik

⁴⁹ Akser Yayınları (AY), "Kur'an Okuyan Kalem Seti" (Erişim 01 Haziran 2019).

zekâ türlerinin insanlarda oluşturduğu bireysel farklılıklar göz önünde bulundurulması ve Kur'an-ı Kerim öğretiminde araştırma boyunca izahı yapılan eğitim teknolojilerinin bu duruma uygun bir şekilde kullanılmasına özen gösterilmesi öğretim amaçlarının gerçekleşmesine katkı sağlayabilir.

Kur'an-ı Kerim öğretiminde görselliği ve işitselliği son derece ön planda olan video ve televizyonun etkili bir şekilde kullanımının, daha verimli sonuçların alınmasında katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. Çünkü bu tür materyallerin Kur'an-ı Kerim öğretimine çok nitelikli içerikler sunduğu izlenmiştir.

Türkiye'de Diyanet İşleri Bakanlığı başta olmak üzere ticari işletmeler ve bireysel teşebbüslerle bilgisayar, akıllı tahta ve akıllı telefon cihazlarına yönelik hazırlanmış Kur'an-ı Kerim öğretim programları çok zengindir. Her tür cihaz ve işletim sistemlerinde kullanılabilen uygulamalar ve Kur'an okuyan kalem gibi cihazlar öncelikle öğretmenler tarafından kullanılması önerilmektedir. Öğrencilerin de kullanmaları teşvik edilebilir. Kur'an-ı Kerim derslerini monoton ve yeni öğretim yöntemlerine kapalı yapısından zamanın imkânlarından özellikle de eğitim teknolojilerinden yararlanır bir düzeye taşımak faydalı görülmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim öğretiminde kullanılmak üzere kurumsal eğitimin öğretim müfredatına uygun olarak hazırlanmış bilgisayar programları ihtiyacı fazlasıyla karşılayacak kadar çoktur. Dünyada en çok öğrenilen/okunan kitabın öğretimine yönelik elektronik mağazalarda birçok programa ve elektronik cihazlara rastlamak mümkündür.

Kur'an-ı Kerim'i her portalde öğretmek amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığının hazırlanmış olduğu Kur'an programları bu alandaki en önemli faaliyetlerden biridir. Bir diğeri ise Millî Eğitim Bakanlığının Kur'an-ı Kerim ders kitabı destek uygulama programlarıdır. Ancak bu tür programlara rağmen özellikle öğretmenlerin söz konusu programları kullanarak ders işleme uygulamaları maalesef sınırlıdır.

İlahiyat ve İslami ilimler fakültelerindeki Kur'an-ı Kerim öğretiminde kullanılmak üzere yazılım tabanlı hazırlanmış özel bir program bulunmamaktadır. Bu fakültelerde okutulan ve ezberletilen Kur'an-ı Kerim müfredatını içeren Kur'an-ı Kerim programları olsa da bu programlar fakülte müfredatlarına uygun hazırlanmadığı için yeterli olmayabilirler. Bu amaçla ilgili alanda uzman kişiler veya kurumlar tarafından sistemli ve kapsamlı bir yazılım tabanlı program hazırlanması bu alana ciddi katkı sunabilir.

Öğretmenin güncelliğini koruyacağı en önemli görsel ders aracı akıllı tahta olmalıdır. Öğretim yöntemleri, kitaplar, ders materyalleri değişse de akıllı tahta ile eğitim hayatımıza girdiği günden beri öğretmenin en temel yardımcı ders aracı olmuştur. Kur'an-ı Kerim öğretmenin beceri yönü diğer derslerin öğretmenlerine göre daha fazladır. Öğrencilerle manevi iletişim kurmak, konuyu kavratmak için dudağını, dilini, mimiklerini, boğazını yani her türlü yolu denemek zorundadır. Kur'an-ı Kerim öğretmenin bu konudaki en büyük yardımcısı bilgisayar, akıllı tahta

veya cep telefonu aracılığıyla kullanacağı Kur'an-ı Kerim programları ve Kur'an-ı Kerim okuyan kalem gibi eğitim cihazlarıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim öğretiminde konuların kolay kavratılmasında ve öğrencilerin isteklendirilmesinde yardımcı görsel ve işitsel materyallerin önemi büyüktür.

Çağımızda bu materyallerle desteklenmeyen öğretim yöntemleri, ihtiyaca cevap vermekte zorlanmaktadır. Kur'an-ı Kerim öğretimiyle uğraşan kurum, kuruluş ve bireyler; tecrübelerini ve güçlerini birleştirerek daha alternatifli ve daha yeni öğretim yöntemlerinin aktif olarak uygulandığı yazılım programlarını ve eğitim teknolojilerini kullanma ve geliştirme yoluna gitmelidirler.

Ancak tüm bu açıklamalara rağmen teknolojik imkânların yoğun bir şekilde kullanımının Kur'an eğitiminde klasik metotlara göre çok daha verimli sonuçlar oluşturduğuna dair bilimsel alan araştırmaları elimizde mevcut olmadığından, teknolojinin her yönüyle eğitimi çok üst seviyelere çıkardığını iddia etmek bir hipotez olarak görülebilir. Klasik metotlarla beraber teknolojik imkânların uyumlu kullanımının ise daha verimli öğretim için güncel bir yol olabileceğini bildirmek isteriz.

Kaynakça

Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh. *Ahlak-u Hameleti'l-Kur'an*. nşr. Feyyaz Ahmet. Beyrut: y.y., 1987.

Arslan, Berrin. "Bilgisayar Destekli Eğitime Tabi Tutulan Ortaöğretim Öğrencileriyle Bu Süreçte Eğitici Olarak Rol Alan Öğretmenlerin BDE'ye İlişkin Görüşleri". *The Turkish Online Journal of Educational Technology* 4/10, (2003), 67.

Arslan, Mustafa & Adem, Ergin. "Yabancılara Türkçe Öğretiminde Görsel ve İşitsel Araçların Etkin Kullanımı". *Dil Dergisi* 147, (Ocak-Şubat-Mart, 2010), 65-82.

AT, Android Türkiye. "Akıllı Telefon Nedir, Ne İşe Yarar?". Erişim 01 Haziran 2019. <http://androidturkey.net/2011/12/24/akillitelefon-nedir-ne-ise-yarar-dunyadaki-akillitelefon-kullanim-oranlari-ve-turkiyedekidurum/#comments>

AY, Akser Yayınları. "Kur'an Okuyan Kalem Seti" Erişim 01 Haziran 2019. <http://www.akseryayinlari.com/Product.asp?id=275>

Balım, Ali Günay vd. "Asitler ve Bazlar Konusunda Çoklu Zekâ Kuramına Dayalı Uygulamaların Öğrenci Başarısına Etkisi". *Ege Eğitim Dergisi* 5/2 (2004), 14.

Başkan, Özcan. *Yabancı Dil Öğretimi İlkeler ve Çözümler*. İstanbul: Multilingual Yayınları, 2006.

Benli, Abdullah. "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'an Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi". *Bilimname Dergisi* 28 (2015), 125-165.

Biri, Sıradan. "Hafız Davut Kaya DERS-1 (HARFLER)". *YouTube*. Yayın Tarihi 8 Nisan 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=xm0oBFzo350>

Buyrukçu, Ramazan. *Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2001.

CD, Cami Donanımı. "Mahreç Tablosu" Erişim 01.06.2019. <https://www.camidonanimi.com/mahrec-tablosu-isim-cisim>

Çimen, Abdullah Emin. *Hafızlık Tarihi ve Türkiye'de Hafızlık Kurumunun İşlevselliği*. İstanbul: Dijital Baskı, 2010.

Çimen, Abdullah Emin. *Kur'an-ı Kerim Okuma ve Tecvid I*. İstanbul: y.y., ts.

Çollak, Fatih. *Kur'an-ı Kerim Dersi Müfredatı ve Öğretim Teknikleri, İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2005.

Demir, Ömer. "Kur'an Öğretiminde Temel Boyutlar". *Ekev Akademi Dergisi* 21/72 (2017), 263-286.

Demircan, Ömer. *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri*. İstanbul: Der Yayınları, 2005.

Demirel, Özcan. *Yabancı Dil Öğretimi İlkeler Yöntemler Teknikler*. Ankara: Usem Yayınları, 1993.

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Diyanet Tv-Kur'an Öğreniyorum 1.Bölüm" Erişim 01 Haziran 2019. <https://www.diyamet.tv/kuran-ogreniyorum/video/kuran-ogreniyorum-1-bolum--kur-an-harflerinin-sekilleri-ve-isimleri>

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Diyanet Tv-Mukabele" Erişim 01 Haziran 2019. <https://www.diyamet.tv/mukabele/video/mukabele-bunyamin-topcuoglu-1-cuz>

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Kur'an-ı Kerim" Erişim 01 Haziran 2019. <https://kuran.diyamet.gov.tr/>

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Mushaf" Erişim 01 Haziran 2019. <http://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf>

Diyâb, Ahmet. *Türklere Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar*. Ankara: y.y., 2012.

EBA, Eğitim Bilişim Ağı, "e-Kitap-Kur'an-ı Kerim" Erişim 01 Haziran 2019. <http://www.eba.gov.tr/ekitap?&search=Kuran%C4%B1%20kerim>

Fazlıoğlu, Şükran. "Arap Harfleriyle Yazım Zorluğu İddiası ve Bunlara Verilen Cevaplar". *Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 5/17 (2005), 54.

H, Hasenat. "Programlar" Erişim 01 Haziran 2019. <http://www.hasenat.net/>

Hasan, Ömer Halil. "Kur'an-ı Kerim Öğretimi". çev. Yusuf Alemdar. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1, (2004), 261-291.

İbn Muhaysın, Muhammed Salim. *el-Muğnî fi tevcihi'l-kıra'âti'l-'aşri'l-mütevâtire*. Beyrut: y.y., 1993.

İbn Şüreyh, Ebû Abdullah Muhammed b. Şüreyh b. Ahmed er-Ruayni el-İşbili. *el-Kâfi fi'l-Kıraâti's-seb'*. thk. Ahmed Mahmud Abdusseme' eş-Şafiî. Beyrut: y.y., 2000.

İbnü'l-Cezerî, Şemsüddîn Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed. *en-Neşr fi'l-Kıraâti'l-'Aşr*. 2 Cilt. Mısır: y.y., ts.

İbnü'l-Cezerî Şemsüddîn Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *Manzûmetü'l-Mukaddime fimâ yecibu 'ala'l-kârîi en-ye'lemeh*, thk. Eymen Rüşdi Süveyd. B.y.: Dâru Nûri'l-Mektebât, ts.

Karaçam, İsmail. *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*. İstanbul: İFAV, 1984.

Kaya, Zeki. *Öğretim Teknolojileri Ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2006.

Kettânî, Muhammed Abdülhay. *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, Beyrut: y.y., ts.

KK, Kur'an-ı Kerim. "Kur'an-ı Kerim" Erişim 01 Haziran 2019. <https://kuran-ikerim.org/>

Kolaç, Emine. "İlköğretim Dördüncü Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi". *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 17/1 (2003), 106.

Komasyon. *Kur'an Okuma Teknikleri Dersi*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 2014.

Saçaklızâde, Muhammed b. Ebî Bekir el-Mar'aşî. *Cühdü'l-mukîl*. Konya: Vilayet Matbaası, 1872.

Tetik, Necati. *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Talimi*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1990.

TRT, Trt 1. "Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma Yarışması" Erişim 01 Haziran 2019. <https://www.trt1.com.tr/programlar/kuran-i-kerimi-guzel-okuma-yarismasi>

Yıldırım, Kamil vd. "Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Temelinde Akıllı Telefonların Eğitim Öğretim Ortamlarında Kullanılmasının ve Etkilerinin İncelenmesi". *Uluslararası Eğitim, Bilim ve Teknoloji Dergisi International Journal of Education, Science and Technology* 2/2 (2016), 73.

Yılmaz, Nazif. *İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretimi İçin Öneriler, İmam Hatip Liselerinde Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalı?*. İstanbul: Dem Yayınları, 2006.

Yılmaz, Nazif. *Kur'an Öğretiminde Temel İlkeler*, İstanbul: y.y., 2012.

Zerkeşî Muhammed b. Bahadır b. Abdillâh. *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'an*, thk. M. Abdulkadir Ata. Beyrut: y.y., 2006.

Technological Facilities for Teaching the Quran and Their Usage*

Süleyman KABLAN**

Abstract

The contribution of technology to teaching and its impact on student motivation is still a controversial topic. The use of technological opportunities in the teaching of the Quran increases the effectiveness of active sensory organs, thus facilitates and accelerates learning, encourages students, and ensures the achievement of educational objectives at the highest level. Therefore, this study aims to identify the technological instruments that can widely be used in teaching the Quran and explained the positive and negative effects of the effective use of these instruments. It will help those, who teach and learn the Holy Quran, learn education technologies and know how to make use of them, as well as develop Quran teaching materials and prepare a theoretical basis for researchers working in this field.

Keywords: Quran teaching, educational technologies, innovative methods, motivation, visual tools.

Kur'an-ı Kerîm Öğretiminde Teknolojik İmkânlar ve Kullanımı

Öz

Teknolojinin öğretime yönelik katkıları ve öğrenci motivasyonu üzerindeki etkileri hâlâ bir tartışma konusudur. Kur'an-ı Kerîm öğretiminde teknolojik imkânların kullanılması, aktif duyu organlarının etkinliğini artırmakta dolayısı ile öğrenimi kolaylaştırmakta, hızlandırmakta, öğrencileri isteklendirmekte, eğitim hedeflerinin üst düzeyde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu nedenle araştırma, Kur'an-ı Kerîm öğretiminde yaygın kullanılabilecek teknolojik araçları saptamayı amaçlamış, bu araçların etkin bir şekilde kullanımının sağlayacağı olumlu ve olumsuz etkileri açıklamıştır. Makalenin, Kur'an-ı Kerîm'i öğreten ve öğrenenlerin Kur'an-ı Kerîm eğitim teknolojilerinin neler olduğunu bilmelerine ve nasıl faydalanmaları gerektiğine yardımcı olacağı gibi Kur'an-ı Kerîm öğretim materyali geliştirme ve bu alanda çalışan araştırmacılara kuramsal bir zemin hazırlayacağı da düşünülmektedir.

* Date of Submission: 20.08.2019/Date of Acceptance: 29.11.2019.

This paper is the English translation of the study titled "Kur'an-ı Kerîm Öğretiminde Teknolojik İmkânlar ve Kullanımı" published in the 10th issue of *İlahiyat Akademi*. (Süleyman KABLAN, "Kur'an-ı Kerîm Öğretiminde Teknolojik İmkânlar ve Kullanımı", *İlahiyat Akademi*, sayı: 10, Aralık 2019, s. 65-86.) The paper in Turkish should be referred to for citations.

** Lecturer PhD., Istanbul University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences
Lecturer PhD., Istanbul University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences,
suleyman.kablanistanbul.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Kur'an-ı Kerim Öğretimi, Eğitim Teknolojileri, Yenilikçi Yöntemler, Motivasyon, Görsel Araçlar.

Introduction

Providing the skill and knowledge in reading the Quran correctly while following the rules, memorizing certain surahs and verses and getting to learn the meanings of certain verses are among the main objectives of Quran education.¹ From a broader sense, it is fair to state that religious education is based on Quran education.² Thus, religious education has been deemed almost equal to the education of the Quran. Regardless of the topic, the constant topic of all religious education activities has been primarily the Quran. The subject of Islamic education is eventually learning and understanding Quran verses, and demonstrating the targets and practices in this regard. Accordingly, teaching the Quran is associated with the discipline of qiraat while the variety in the Quran's meanings concerns the discipline of tafsir, and the Quran's impact on life is related to practical sciences.

The objective of the discipline of qiraat is to pass down methods of the Prophet, the direct addressee of revelations, in regard to reading the Quran to the following generations, and to protect the original pronunciation of the divine words in the Quran. The possibility of using voice records has been used solely by modern people. All other languages and texts have lost their meanings and styles in time but the Quran remains as the only text with original phonetic quality and is still protected, which happened with the efforts from the disciplines of qiraat and imputation. As known to all, early authors received certifications that were delivered to the Prophet through their instructors.³

The methods of teaching the Quran have been instructor-based thus far. Students are generally secondary in this system. The educational process, initiated by the teacher using the book *Alifbeh*, is maintained without considering the factors of the student, educational differences and realities regarding life. The need for personalized and easily-accessible educational opportunities for teaching the Quran has increased in the modern era, which is also the case for many topics. Students should be stimulated, new educational methods should be considered, and modern approaches should be adopted to increase the quality regarding the activities of teaching the Quran and to encourage students. Therefore, the development and use of the technological instruments which will be used for teaching the Quran are

¹ Ibnu al-Jazari Shams ad-Din Abu al-Hayr Muhammad ibn Muhammad, *an-Nashr fi al-Qiraati al-'Ashr*, (Egypt: s.n., nd.), 1/205; Abu Bakr Muhammad ibn Hussein ibn Abdillah Ajourri, *Ahlak-u Hamalati al-Qur'an*, Ed. Fayyaz Ahmad (Beirut: s.n., 1987), 50; Qattani Muhammad Abd al-Hay, *at-Taratibu al-Idariyyah* (Beirut: s.n., nd.), 279.

² Ömer Demir, "Kur'an Öğretiminde Temel Boyutlar", *Ekev Akademi Dergisi* 72 (s.1, s.n., 2017), 266.

³ Necati Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Talimi* (Istanbul: İşaret Yayınları, 1990), 3-4.

believed to stimulate students' visual senses and ensure a better and more effective education.

Educational methods should be developed and enriched first to develop, implement and improve various educational programs used to teach the Quran, a book that will be important until the end of time. Then, studies examining the effectiveness of these methods for practice are needed. Along with the types of technical fields that have developed and become various in modern times, the use of educational technology increased in the Turkish educational system. The traditional educational environments have many spatial and timely problems.

Technology helps both students and teachers thanks to its various qualities while making educational activities more joyful. Students are more active in the technologically-supported educational environments compared the traditional classrooms, and they can benefit from personalized educational opportunities. Besides, they can consolidate the topics they learned owing to the technologically-supported Quran teaching/learning activities. They can also accelerate the way they can read the Quran. The present study, which examines the possibility of using various technologies that are employed in teaching various disciplines for the Quran and review the advantages and limitations in this regard, is a firm step taken toward maintaining Quran education activities more efficiently.

1. Quran Education

Educational activities regarding the Quran are maintained with the efforts of Quran courses within the Presidency of Religious Affairs, summer schools, mosques, religious secondary and high schools, faculties of theological and Islamic sciences, non-governmental organizations, and personal activities. The objective of these institutions, organizations, and civil and personal efforts is to teach students how to read the Quran suiting the makhraj and following the tajweed rules; this objective is to read particular verses suiting specific days and nights in particular occasions.

Quran education in the faculties of theology and Islamic sciences is conducted in four main stages as superficially reading the Quran, tajweed education, memorizing the determined surah and verses, and learning the meanings of memorized verses.

The main characteristics, which are to be acquired as a result of Quran education, are as follows:

- a. Reading the Quran fluently following the styles of letters and tajweed rules.
- b. Reading the Quran in the Asim Qiraat style narrated by Imam Hafsa.
- c. Explaining and following the tajweed rules help to read the Quran correctly.
- d. Reading the Quran in *Tahqiq*, *Tadwir* and *Hadr* methods.
- e. Reading specific surahs and verses by heart.
- f. Explaining the meanings of the memorized sections.
- g. Knowing the history and reading methods regarding the Quran.
- h. Reading the Quran aloud or silently, suiting the meaning, which is figurative⁴ reading.
- i. They know the methods of teaching the Quran and lecture in this regard.⁵

These objectives are maintained with four main elements which are students, instructors, program and place in a coordinated manner. Deficiency or insufficiency of one of them adversely impacts the achievements in this regard. Therefore, improving the educational quality by performing detailed studies and assessments on each of these topics should be the objective of every people in the educational industry.⁶

Certain problems arising from a lexical structure, students, instructors, program and environment emerge in the process of learning the Quran. The basic issues in this regard are as follows:

a. Differences Between Arabic and Turkish Phonetics

Educational activities for the Quran start with the practices for Arabic letters, which is essentially the first and challenging stage in this regard. Therefore, it is critical to know the letters, makhrajs, adjectives and positions that occur when

⁴ İsmail Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri* (Istanbul: İFAV, 1984), 519-555.

⁵ Abdullah Benli, "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'an Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi", *Bilimname Dergisi* 28 (2015), 128.

⁶ Benli, "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'an Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi", 126.

being combined with other letters.⁷ The Quran is learned from the instructor called *Fam al-Muhsin*.⁸

b. Insufficiencies Related to Instructors and Students

Instructors might have materialistic, professional, pedagogical and skill-based insufficiencies. Failure of instructors and students in sparing time for Quran education voluntarily during times other than business and course hours, performing their works with no devotion, and acting with the thoughts that what they teach or learn is the statement of God indicates deeper issues.⁹ The fact that the Quran consists of God's statements indicates that learning and teaching the Quran is a form of praying. This process has a religious aspect and is obligatory. The rules and principles for teaching and learning the Quran have been shaped by canon provisions before the modern educational norms.¹⁰

c. Reading the Quran with Maqam

The basics of reading the Quran were determined in detail in the disciplines of *qiraat* and *tajweed*. However, whether maqam should be added to qiraat has been controversial. Approaches approving the process of reading the Quran melodiously/in maqam have created suspicion for students and the public. There are people violating the rules of tajweed to read the Quran qiraat in a well-established maqam, and presenting unpleasant qiraat examples with no maqam.

d. Student Motivation

Interrupting and warning students who frequently make mistakes may cause them to panic, become too excited, lose themselves and act in an unreasonable manner, and thus make more errors. In addition, associating the Quran education with a grading system for passing the class might be demotivating for students.

⁷ Komisyon, *Kur'an Okuma Teknikleri Dersi* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı 2014), 7; Benli, "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'an Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi", 134.

⁸ Sachaklizadah Muhammad ibn Abi Bakr al-Mar'ashi, *Juhdu al-muqill* (Konya: Vilayet Matbaası, 1872), 5; Abdullah Emin Çimen, *Hafızlık Tarihi ve Türkiye'de Hafızlık Kurumunun İşlevselliği* (İstanbul: Digital Edition, 2010), 18.

⁹ Benli, "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'an Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi", 126.

¹⁰ Ömer Halil Hasan, "Kur'an-ı Kerim Öğretimi", trans. Yusuf Alemdar, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2004), 261-291.

e. Focusing on the Quran Qiraat Solely

While reading the verses on recent events or developments or theological, moral, familial, financial or social issues, instructors can establish a relationship between the verses and life, reflecting the idea that life should be approached and developed from the perspective of the Quran. By doing so, it becomes clear that the Quran was revealed to be experienced, learned and used as a guide, not solely to be read. However, in this period, the course of reading the Quran may transform into tafsir classes, resulting in deviating from the initial purpose.¹¹

f. Methods and Techniques of the Quran

Qiraat is defined as the discipline that reflects different reading styles for the wordings of revelations and expressing the Quran words with or without shadda.¹² The methods of *Sama*, *Arz* and *Ada* are used to teach qiraat.¹³ *Sama*¹⁴ is the method where instructor reads while students listen to their instructor. The Quran instructors teach the theoretical details as the performer and practice these details by voicing the words in the most correct and pleasant style. They read or repeat the letters, words and sentences which form the verses, maintaining the classes from a theoretical and practical perspective. Therefore, the instructor to be selected for learning the Quran should both instruct well and read the Quran properly. The success in teaching and learning the Quran should be based on the capabilities of the Quran instructor rather than the regulations or curriculum.¹⁵

*Arz*¹⁶ is the educational form where students read and instructors listen to them. *Ada*¹⁷ is regarded as the combination of sama and arz, the latter of which is still dominant. Regarding the topics such as *rawm*, *ishmam*, *ihfa*, *gunna*, *tashil*, *imala*, *ihtilas*, for which instructors' guidance and practice is needed to read the Quran, instructors first reflect theoretically how these are read, and then they indicate how to perform the practice. This is called *ada*, and the way students read the Quran like

¹¹ Benli, "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'an Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi", 137.

¹² Ibn Shurayh Abu Abdillâh Muhammad ibn Shurayh ar-Ruayni al-Ishbili, *al-Qafi fi al-QQiraati as-sab'*, Ed. Ahmad Mahmood Abd as-Sami' ash-Shafi'i (Beirut: s.n., 2000), 9; Ibn Muhaysin Muhammad Salim, *al-Mughni fi taujihi al-qira'ati al-'ashri al-mutawatirah* (Beirut: s.n., 1993), 1/45.

¹³ Qiraat indicates the differences in expressions with or without shadda in the process of reading revelation wordings. In other words, it is the forms specified as sounds and words regarding the wording state of the Quran. Zaraqashi Muhammad ibn Bahadir ibn Abdillâh, *al-Burhan fi 'Ulumi al-Quran*, Ed. M. Abdulkadir Ata (Beirut: s.n., 2006), 180; For detailed explanations on these methods, see: Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Talimi*, 92-98; Nazif Yılmaz, *Kur'an Öğretiminde Temel İlkeler* (İstanbul: s.n., 2012), 5-7.

¹⁴ See: Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Talimi*, 92-95.

¹⁵ Fatih Çollak, *Kur'an-ı Kerim Dersi Müfredatı ve Öğretim Teknikleri, İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretimi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2005), 133-134.

¹⁶ See: Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Talimi*, 95-97.

¹⁷ See: Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Talimi*, 97-98.

how their instructors do is also called *ada*. These three methods are regarded as integral units in teaching the Quran. However, another frequent issue in teaching the Quran is the insufficient number of sessions in which instructors read the Quran (which is called *sama*). Insufficiencies in the Quran reading sessions conducted by instructors cause presentation problems for students.¹⁸

g. Program Insufficiencies

Due to the insufficient number of class hours spared for teaching the Quran in public institutions, superficial reading activities generally possess limited content. Therefore, certain academic members have regarded the programs conducted in religious schools and theological faculties as insufficient for the Quran qiraat and understanding the book. Thus, they offered alternative course content, operational style and relevant programs.¹⁹

h. Learning How to Read the Quran from Incompetent People and Latin Letters

Due to its specific phonetics, Arabic has its own structure, forms and patterns. There are certain similarities and differences between the phonetics of Arabic and Turkish. Regarding the number of letters, Arabic and Turkish resemble one another. Both have 29 letters. There are eight vowels in Turkish, while Arabic has six. These six vowels, three short and three long are different compared to Turkish. Short vowels are the vowel points called *asra*, *ustun* and *otra*. Other three long vowels are *mad* letters (ا, و, ي). Fatha is the small and inclined line on letters and equivalent of the letters -a, -e in Turkish. Qasra is the small and inclined line under letters and equivalent of the letters -ı, -i in Turkish. Damma is a symbol, resembling letter *waw*, put over the letter and equivalent of the letter -u in Turkish.²⁰ However, letters -o, -ö, -ü in Turkish have no equivalent in Arabic.²¹

There are vowels in Arabic that have equivalents in Turkish. For instance, the letter 'ج' in Arabic is used in place of the letters v, u, o, ü in Turkish. Moreover, the letter h in Turkish can be expressed using the letters ح, ه, خ in Arabic. The letter ج can be reflected with the letters c, j in Turkish while the letter ب can be indicated using the letters b, p.²² The main difference is seen in *makhraj*. The numbers and

¹⁸ For a detailed program, see: Komisyon, *Kur'an Okuma Teknikleri Dersi*, 2-14.

¹⁹ Demir, "Kur'an Öğretiminde Temel Boyutlar", 263-289; Benli, "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'an Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi", 125-165.

²⁰ Şükran Fazlıoğlu, "Arap Harfleriyle Yazım Zorluğu İddiası ve Bunlara Verilen Cevaplar", *Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 17, (2005), 54.

²¹ Ahmet Diyâb, *Türklere Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar* (Ankara: s.n., 2012), 24.

²² Diyâb, *Türklere Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar*, 24.

places of makhrajs in Arabic²³ and Turkish are different. Thus, ulama does not approve reading the Quran in any alphabet other than Arabic, such as Latin. As noted above, the basic problem in this regard is the difference between the vowels arising from the phonetic differences between the languages. Different vowels cause changes in meanings.

2. Materials of Teaching the Quran

The number of educational materials used for the Quran qiraat in public institutions is increasing daily. The most common educational materials used in public fields consist of the following:

a. Course Books

Course books, one of the most commonly-used instruments in educational activities, contain the information regarding the topics in the curriculum in a planned, regular and gradual manner. Thus, they have been the irreplaceable course instrument for instructors and students despite the changes in other modern educational instruments.²⁴ The work *Alifbeh*, *Amma* booklets and *Mushaflar* are used as a supplementary to course books used to teach or learn the Quran in the schools of the Ministry of National Education. Eba²⁵ and certain commercial businesses have interactive practices and programs supporting these books. Different printed and visual materials are used along with the afore-noted works in the faculties of theology and Islamic sciences. However, it is almost impossible to be successful in such an educational process conducted without using a proper curriculum and coursebook.

b. SmartBoard Practices

Auxiliary course practices provided in the data processing network of the Ministry of National Education²⁶ are the software-based materials formed to help

²³ Ibnu al-Jazari reflects the number of makhrajs as seventeen. See: Ibnu al-Jazari Shams ad-Din Abu al-Hayr Muhammad ibn Muhammad, *Manzumat al-Muqaddima fima Yajibu 'ala al-qarii an-Ya'lamah*, Ed. Eymen Rüşdi Süveyd (s.l.: Daru Nuri al-Maktabat, nd.), 1; for more details on the number of makhrajs, see: Abdullah Emin Çimen, *Kur'an-ı Kerim Okuma ve Tecvid I* (Istanbul: s.n., nd.), 49.

²⁴ For more details on the place of course books in education, see: Zeki Kaya, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme* (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2006), 75-117; Emine Kolaç, "İlköğretim Dördüncü Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/106, (2003), 106.

²⁵ Eğitim Bilişim Ağı (EBA), "e-Kitap Kur'an-ı Kerim", (Accessed: 01 June 2019)

²⁶ For more details on the developed practices for the Quran course materials, see: EBA, "e-Kitap Kur'an-ı Kerim".

better understand the content of course books.²⁷ Smartboard practices and their usage are explained below.

c. Pictures, Tables and Posters

The Quran is a book without any pictures. It is the only divine book addressing time, place and people regardless of the place and environment. However, pictures should definitely be used as a material in teaching the Quran. Courses conducted without visual materials become unbearable or unpleasant for students with visual intelligence. Students show more interest in Quran courses conducted with more well-prepared visual materials and prefer visuals to learn through words or lexical elements. They participate in the activities performed with visuals more than those conducted with texts.²⁸ Alifbeh, verse and surah tables and makhraj posters with visuals are among the best examples in this regard.²⁹

The educational materials used for learning the Quran in daily life consists of the following:

1. Book (*Alifbeh*, *Amma booklet* and *Mushaf*)
2. Television and Radio Programs
3. Audio Materials such as CD or DVD
4. Smartphone Applications
5. Pictures, Cards, Tables and Posters
6. Smartboards
7. Smartphone Applications
8. Pen with Vocal Quran Records
9. Portable Flash Disks (MP3, MP4, MP5)

The Quran education instruments used in daily life are also used in the public fields, and civil educational materials are more abundant and various than those in the public institutions.

²⁷ Komisyon, *Kur'an Okuma Teknikleri Dersi*, 2-14.

²⁸ Ömer Demircan, *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri* (Istanbul: Der Yayınları, 2005), 199.

²⁹ Cami Donanımı (CD), "Mahreç Tablosu" (Accessed: 01 June 2019.)

3. Technologic Instruments to be Used in Quran Education and Usage in this Regard³⁰

As people's intelligence levels differ significantly, materials to be used in Quran education should be prepared and used considering different types of intelligence³¹. Considering the daily use of technology and students with visual and musical-auditory intelligence, who are fond of technology, the importance of technological instruments and visual, musical-auditory instruments in Quran education becomes clear.

Certain technologic instruments are also visual and auditory. Quran education activities performed with these instruments, which stimulate both visual and auditory senses, will result in permanent knowledge. Besides, according to a study performed in Texas University, remembering rates under a fixed time table were found to be as follows: People remember 10% of what they read, 20% of what they heard, 30% of what they saw, 50% of what they saw and heard, 70% of what they said, and 90% of what they did and said. Accordingly, as the number of active sensory organs in educational activities increases, the permanency of learning increases at the same rate.³² Therefore, the most effective method used in the educational activity is to show active participation or to learn by practicing and living the concept. Relevant activities should be performed to increase students' motivation in Quran education and ensure the expected achievements.

The institutions and people preparing Quran education materials have studies or works in this regard. These studies or works review the use of technological instruments³³ and visual instruments for Quran education. Particularly, the current point of smartphone applications makes the excuses for

³⁰According to the results of a study on technologic instruments and their usage, under a fixed amount of time, people remember 10% of what they read, 20% of what they heard, 30% of what they saw, 50% of what they saw and heard, 70% of what they said, and 90% of what they did and said.

The results of this study indicate that educational technology and materials are to be used to achieve goals in any sort of educational practice at any level. For more details on this issue, see: Kaya, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, 28.

³¹ Many intelligence types were found as a result of scientific assessments. Some of them are as follows: Due to different intelligence types such as visual intelligence, musical-auditory intelligence, mathematical intelligence, verbal intelligence, bodily intelligence etc., people have personal differences. Such variations in personal differences made it obligatory to use pluralist and personalized methods in the educational system because every person has a particular combination of their active minds and practices. See: Ali Günay Balım et al., "Asitler ve Bazlar Konusunda Çoklu Zekâ Kuramına Dayalı Uygulamaların Öğrenci Başarısına Etkisi", *Ege Eğitim Dergisi* 2 (2004), 14.

³² Mustafa Arslan & Adem Ergin, "Yabancılara Türkçe Öğretiminde Görsel ve İşitsel Araçların Etkin Kullanımı", *Dil Dergisi* 147 (January-February-March 2010), 65.

³³ See: Çimen, *Haflızlık Tarihi*, 82; Ramazan Buyrukçu, *Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2001), 140; Nazif Yılmaz et al. (ed.), *İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretimi İçin Öneriler: İmam Hatip Liselerinde Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalı?* (İstanbul: Dem Yayınları, 2006), 22.

staying illiterate almost unconvincing. Thus, the success of Quran education should be related to sufficient use of technological instruments.

Technological instruments that can be effectively used in Quran education are reflected under the following title:

a. Television Programs

Television is one of the visual instruments that have a significant place in daily life. It is a communication instrument that can yield extensive results in regard to Quran education. Television increases permanence in learning activities and ensures continuity by constantly stimulating visual and auditory sensory organs.³⁴ Actively using television, which has become a part of human life, in Quran education is a significant factor in ensuring students' motivation. Educational television programs among the ones which are defined with the phrase "horns of a dilemma" are essentially beneficial. The programs contributing to Quran education are as follows:

1. The programs "I learn Quran" and educational activities in various television channels, particularly Diyanet TV, are the educational programs regarded as beneficial for people with time and conducted by expert people.³⁵ Although following these programs seems to be difficult for students or employed people, they can be recommended for older people. Program content and presentations have been prepared by experts. Thus, field-based deficiencies arising from instructors in the classical educational system and pedagogical deficiencies can be overcome with these programs. The presence of course content on various internet channels and having the chance to access these at any time enable students or employees to benefit from these.

2. Quran reading or reciting programs are generally broadcasted at late night hours or early morning hours. The written, visual or auditory content is quite impactful in regard to adjusting qiraat activities. Moreover, underlining the words being read (or to be read) in different colors while reading the Quran helps the audience follow the activity. Instructors are selected from the well-known ones among *Fam al-Muhsin* people. It is an effective learning method for people with time.³⁶

³⁴ Özcan Başkan, *Yabancı Dil Öğretimi İlkeler ve Çözümler* (Istanbul: Multilingual Yayınları, 2006), 86.

³⁵ See: Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Diyanet Tv-Kur'an Öğreniyorum 1.Bölüm" (Accessed: 01 June 2019).

³⁶ See: Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Diyanet Tv-Mukabele" (Accessed: 01 June 2019).

3. Quran reading competitions, melodious reading competitions or *Maidat al-Quran* activities encourage people to learn the Quran. Moreover, activities of reading the Quran in maqam by *Fam al-Muhsin* people are interesting, joyful and incentive, and unique examples in this regard.³⁷ These programs can be watched for a short period of time to increase students' motivation, capture their attention, and form a relevant sample. It is without a doubt that the Quran was not revealed to be read by people with a pleasant voice and cause people to lose themselves. However, such reading activities that fascinate people upon hearing do not object to the purpose of revelation. In addition, providing the meanings of verses on the screen while the Quran is being read is a helpful activity. Attitudes that are displayed in the Quran reading competitions held by TRT 1 in Ramadan and beneficial for the students of the Quran education include meaning-based explanations made by juries consisting of experts, assessment toward readers' skills based on makhraj and tajweed rules, and maqam revisions and directions.

b. Video

Supporting courses with videos to demonstrate the practical figures of theoretical information taught in Quran courses such as points of makhraj and tajweed can be beneficial. It should be noted that what is meant by video is the audio-visual material. Videos are both informational sources and well-made visual instruments. They represent real life in the best way.³⁸ Educational videos can be watched using smartboards in classes or smartphones personally. There are many educational videos on the internet in the present time.³⁹ By watching videos, students can learn how makhraj or tajweed rules learned in Quran courses are applied, which is helpful in understanding the courses better. They learn how to perform the lip and tongue movements or mimics which should be reflected in the topics learned through videos. Quran courses become more attractive, practical, constant and permanent through videos. Students' attention can be directed to Quran courses using videos as supportive instruments.

c. CD and DVD

CDs and DVDs containing the entire Quran or certain long or short surahs were once one of the most preferred technological instruments used for listening to the Quran or following the educational Quran reading activities. These instruments were the most commonly-used content tools before smartphones took over. However, CDs and DVDs are now almost outdated due to the use of smartphones, but they can still be used while driving to listen to the Quran.

³⁷ Trt 1 (TRT), "Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma Yarışması" (Accessed: 01 June 2019).

³⁸ Özcan Demirel, *Yabancı Dil Öğretimi İlkeler Yöntemler Teknikler* (Ankara: Usem Yayınları, 1993), 97.

³⁹ Sıradan Biri "Hafız Davut Kaya DERS-1 (HARFLER)" *YouTube* (8 April 2016), 00:00:00-00:06:46.

d. Computer Programs

Computers are irreplaceable for educational activities, which is also the case for any field.⁴⁰ These technological instruments that have a particular place in daily life and are used in many fields can be effectively employed in teaching the Quran. Regarding the activity of teaching the Quran, computers can be used in the following fields. Computers can be used by the instructors to prepare presentations (via PowerPoint) for teaching the Quran or to let students watch videos and listen to the Quran. The use of materials prepared on computers in classrooms by teachers impacts students' motivation positively.

Programs prepared through computers for Quran education will increase students' attention and motivation in this regard. Certain computer-based programs⁴¹ can be easily used by instructors and students.⁴² The Quran application prepared by the Presidency of Religious Affairs for Windows and IOS-based computers is a significant example.⁴³

e. Smartboards

Smartboards developed through educational technology have been used in schools. This system, indicating the use of digital programs on a touch screen as large as a blackboard, can be a significant course instrument if the necessary infrastructure can be set.⁴⁴ *I am learning the Quran, Tajweed courses, Quran listening* and similar programs, presentations and works that are prepared by the Presidency of Religious Affairs, commercial businesses and legal entities are becoming more various day by day.

Smartboard practices have positive and negative impacts on Quran education.

⁴⁰ Computers have been present in all commercial, industrial and educational activities, increased efficiency, and gained a significant place in people's life. See: Berrin Arslan, "Bilgisayar Destekli Eğitime Tabi Tutulan Ortaöğretim Öğrencileriyle Bu Süreçte Eğitici Olarak Rol Alan Öğretmenlerin BDE'e İlişkin Görüşleri", *The Turkish Online Journal of Educational Technology* 4/10, (2003), 67; Within *Fatih* project conducted by the Ministry of National Education, it is now almost impossible to find schools without computers. Smartboards are just Windows-based computers with large screens.

⁴¹ See: Hasenat (H), "Programlar" (Accessed: 01 June 2019); Kur'an-ı Kerim (KK), "Kur'an-ı Kerim" (Accessed: 01 June 2019).

⁴² For the Quran application and other applications prepared by the Presidency of Religious Affairs, see: Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Kur'an-ı Kerim" (Accessed: 01 June 2019).

⁴³ See: Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Mushaf" (Accessed: 01 June 2019).

⁴⁴ Arslan & Ergin, "Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Görsel ve İşitsel Araçların Etkin Kullanımı", 82.

Positive impacts:

1. They capture attention as they have a visual and auditory value.
2. They compensate students' deficiencies in makhraj and tajweed.
3. It provides the student with the opportunity to learn individually.
4. They teach practical course content through the experts.

Negative impacts:

1. They may make instructors less active.
2. They may hinder instructors' spiritual attitudes.
3. They assign the role of program user to the instructors.
4. As it is possible to access the content outside the course hours, students' interest may be lost.

Despite the afore-noted positive and negative aspects, smartboards provide a rich environment for the visuals. They also intensely stimulate students' visual senses, prevent motivation loss and increase the permanence of learned information. Instructor-related problems are possible in collective education. However, technological instruments are controllable means for a competent instructor. Thus, instructors with weak abilities are controlled by technology, while competent ones control the technology.

f. Smartphone Applications

Smartphones are mobile phones that have superior processing capability and connectivity compared to ordinary mobile phones. In addition to enabling users to perform phone calls, they provide features provided by many computers (sending or receiving e-mail, organizing office documents etc.) Moreover, regardless of the type, they can be used to follow or form all sorts of content (visuals, audio or text)

⁴⁵

Mobility, instant access to information, visualization, audio recording, ability to capture photograph and video, and data storage and processing form the basis for using smartphones in educational activities. Smartphones have become the most effective educational material in educational activities owing to their specific characteristics, which is also valid for other fields. Content can be shared with many people at the same time. Moreover, feedbacks can be rapidly reviewed,

⁴⁵ What is a smartphone, and what does it do? For the rate of smartphones used in Turkey and other countries, see: ANDROİD TÜRKİYE (AT), "Akıllı Telefon Nedir, Ne İşe Yarar?" (Accessed: 01 June 2019).

actions can be taken immediately, and content can be upgraded in a short period of time.⁴⁶

Certain researchers found different results regarding the positive-negative aspects of smart phones and smartphones' educational use.⁴⁷

Regarding Quran education, smartphones essentially may be a solution for many problems, along with many facilities, while attracting students' attention. These facilities include the following:

1. Instant access to the Quran.
2. No obligation to reach the Quran without ablution as there is no physical contact with the book.
3. Easy access to the meanings of verses.
4. Ability to perform makhraj practices. Ability to record audio and provide remote access to tajweed and maqam practices.
5. What is shown on blackboards or smartboards in classrooms can be photographed, helping to save time.
6. Practices following courses can be performed more easily and faithfully (to courses). Personal learning continues, regardless of the place, following the courses.

Along with these positive aspects, they negatively impact students' ability to follow courses and pay attention in classrooms. Smartphones' visual functions may cause students to deviate from printed texts.

g. Pen with Vocal Quran Records

Pen with Vocal Quran Records technology has been among the Turkish educational materials since 2010.⁴⁸ These pens consist of a sensor, printed/auditory codes and software. They are among the most significant examples in regard to Quran education. Pens can be used anytime and anywhere under the control of students. All these pens, marketed by different firms, contain *Alifbeh*, tajweed work, *Amma* booklet and *Mushaf*. This pen contains everything one needs to learn the Quran. Letters, how these letters are read, makhraj, and reading rules are taught

⁴⁶ Kamil Yıldırım et al., "Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Temelinde Akıllı Telefonların Eğitim Öğretim Ortamlarında Kullanılmasının ve Etkilerinin İncelenmesi", *Uluslararası Eğitim, Bilim ve Teknoloji Dergisi International Journal of Education, Science and Technology* 2/2 (2016), 73.

⁴⁷ Yıldırım et al., "Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Temelinde Akıllı Telefonların Eğitim Öğretim Ortamlarında Kullanılmasının ve Etkilerinin İncelenmesi", 80-81.

⁴⁸ Afore-noted pens were first developed and introduced for use as a beneficial model by me.

through *Alifbeh*. Moreover, practices are performed through tajweed, and the Quran is listened to from more than one muezzin through *Mushaf*. These pens can play the Quran verse by verse, page by page, surah by surah, and fascicle by fascicle. Even certain sets play verses word by word, and they reflect the meaning of each word.⁴⁹

These pens that are used in Quran courses or by those who prefer personal Quran learning can be used by kindergarten and primary school students who cannot use smartphones, and by people who do not have the opportunity to learn the Quran from an instructor. However, it should be noted that the selected pen should have records with proper reading styles. Moreover, not only should the pens play records with good maqam skills, but they should also provide records from people with true qiraat abilities.

Conclusion

The methods of teaching the Quran have been instructor-based thus far. Students are generally secondary in this system. As a result, individualized learning, which has recently turned into one of the most important conditions for effective learning, becomes insufficient. However, conducting education anytime and anywhere results in generalizing educational activities and raising quality.

The methods and activities about how the visual instruments provided as titles above are to be used in foreign education were explained in detail. All educational methods have positive and negative sides. The use of technology in Quran education may have certain requirements or relevant aspects.

Quran education through educational technologies may be more interesting, practical, constant and permanent. Thus, field-based deficiencies arising from instructors in the classical educational system and pedagogical deficiencies can be reduced with these programs.

Quran education performed with limited course instruments may not always provide the desired achievements at desired times. To achieve the desired success in explaining the Quran in detail through Quran education, supporting the courses in public education or personal efforts to learn the Quran with motivating and extensively stimulating assistive educational instruments can be beneficial. Considering the personal differences arising from different intelligence types and making efforts to appropriately use educational technology, which was explained throughout this study, may contribute to the process of fulfilling educational targets.

⁴⁹ Akser Yayınları (AY), "Kur'an Okuyan Kalem Seti" (Accessed: 01 June 2019).

Effective use of videos and television, which provides visuality and auditory content to Quran education, will help achieve more efficient results. These materials were found to provide various contents for Quran education.

Commercial businesses and personal initiatives, particularly the Turkish Presidency of Religious Affairs, have a rich source of Quran education applications for computers, smartboards and smartphones. Applications that can be used in all sorts of devices and operational systems and devices such as the pen with vocal Quran records are recommended to be used by instructors first. Students can be encouraged in this regard. Changing the monotonous and 'introverted' structure (against new educational methods) of Quran courses to a level where modern educational technologies can be used is considered beneficial. Moreover, computer programs created to be used for Quran education in accordance with the curriculum of public education are plenty enough to meet the needs in this regard. Many programs and electronic devices for teaching the most commonly-learned-taught book of the world can be found in electronic device shops.

One of the most important initiatives in this regard is prepared the Presidency of Religious Affairs to teach the Quran in every portal. Another one consists of the practical programs aiming to support the Quran coursebook by the National Ministry of Education. However, despite these programs, the number of practices regarding the use of these technological programs by instructors is, unfortunately, quite limited.

There is no particular digital program to be used for teaching the Quran in the faculties of Theology and Islamic Sciences. There are Quran programs containing Quran curriculum taught in these faculties, but they may not be adequate as they are not formed based on the faculty curricula. The preparation of a systematic and extensive digital program by expert people or institutions may provide serious contributions in this regard.

The most important visual course material that will be used by instructors to keep themselves up-to-date should be blackboards. Although educational methods, books or course materials change, smart boards have been the most fundamental supplementary course material for instructors since the day they were invented. A Quran instructor has more skills than the instructors of other courses. Establishing a spiritual relationship with students and using lips, mimics or voices to help them understand the topic better is an obligation for them. Quran programs and pens with vocal Quran records are among the most beneficial educational instruments that are used through computers, smart boards or smartphones by Quran instructors. Moreover, supplementary visual and auditory materials have a significant place in easily teaching topics and capturing students' attention.

The educational materials that are not supported by these materials would face problems meeting the needs. Institutions, bodies and people that are interested

in teaching the Quran should combine their experiences and strength, and use and develop digital programs and educational technologies which have more alternatives and employ newer educational methods actively.

However, as there are no scientific studies regarding whether the intense use of these technologic facilities yields more efficient results compared to the classical methods used in Quran education, it might be a hypothesis to claim that technology enhances education from all aspects. Appropriate use of technological facilities, along with the classical methods, may be a modern method for more efficient education.

References

- Ajurri, Abu Bakr Muhammad ibn Hussein ibn Abdillah. *Ahlak-u Hamalati al-Qur'an*. Ed. Feyyaz Ahmet. Beirut: s.n., 1987.
- Arslan, Berrin. "Bilgisayar Destekli Eğitime Tabi Tutulan Ortaöğretim Öğrencileriyle Bu Süreçte Eğitici Olarak Rol Alan Öğretmenlerin BDE'e İlişkin Görüşleri". *The Turkish Online Journal of Educational Technology* 4/10, (2003), 67.
- Arslan, Mustafa & Adem, Ergin. "Yabancılara Türkçe Öğretiminde Görsel ve İşitsel Araçların Etkin Kullanımı". *Dil Dergisi* 147, (January,-February-March 2010), 65-82.
- AT, Android Türkiye. "Akıllı Telefon Nedir, Ne İşe Yarar?" Accessed: 01 June 2019. <http://androidturkey.net/2011/12/24/akillitelefon-nedir-ne-ise-yarar-dunyadaki-akillitelefon-kullanim-oranlari-ve-turkiyedekidurum/#comments>
- AY, Akser Yayınları. "Kur'an Okuyan Kalem Seti" Accessed: 01 June 2019. <http://www.akseryayinlari.com/Product.asp?id=275>
- Balım, Ali Günay et al. "Asitler ve Bazlar Konusunda Çoklu Zekâ Kuramına Dayalı Uygulamaların Öğrenci Başarısına Etkisi". *Ege Eğitim Dergisi* 5/2 (2004), 14.
- Başkan, Özcan. *Yabancı Dil Öğretimi İlkeler ve Çözümler*. Istanbul: Multilingual Yayınları, 2006.
- Benli, Abdullah. "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'an Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi". *Bilimname Dergisi* 28 (2015), 125-165.
- Biri, Sıradan. "Hafız Davut Kaya DERS-1 (HARFLER)." *YouTube*. Date of Broadcasting: 8 April 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=xm0oBFzo350>
- Buyrukçu, Ramazan. *Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2001.
- CD, Cami Donanımı. "Mahreç Tablosu" Erişim 01.06.2019. <https://www.camidonanımı.com/mahrec-tablosu-isim-cisim>
- Çimen, Abdullah Emin. *Hafızlık Tarihi ve Türkiye'de Hafızlık Kurumunun İşlevselliği*. Istanbul: Digital Edition, 2010.
- Çimen, Abdullah Emin. *Kur'an-ı Kerîm Okuma ve Tecvid I*. Istanbul: s.n., nd.
- Çollak, Fatih. *Kur'an-ı Kerîm Dersi Müfredatı ve Öğretim Teknikleri, İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretimi*. Istanbul: Dem Yayınları, 2005.
- Demir, Ömer. "Kur'an Öğretiminde Temel Boyutlar". *Ekev Akademi Dergisi* 21/72 (2017), 263-286.

Demircan, Ömer. *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri*. İstanbul: Der Yayınları, 2005.

Demirel, Özcan. *Yabancı Dil Öğretimi İlkeler Yöntemler Teknikler*. Ankara: Usem Yayınları, 1993.

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Diyanet Tv-Kur'an Öğreniyorum, Chapter 1" Accessed: 01 June 2019. <https://www.diyamet.tv/kuran-ogreniyorum/video/kuran-ogreniyorum-1-bolum--kur-an-harflerinin-sekilleri-ve-isimleri>

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Diyanet Tv-Mukabele" Accessed: 01 June 2019. <https://www.diyamet.tv/mukabele/video/mukabele-bunyamin-topcuoglu-1-cuz>

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Kur'an-ı Kerim" Accessed: 01 June 2019. <https://kuran.diyamet.gov.tr/>

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Mushaf" Accessed: 01 June 2019. <http://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf>

Diyâb, Ahmet. *Türklere Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar*. Ankara: s.n., 2012.

EBA, Eğitim Bilişim Ağı, "e-Kitap-Kur'an-ı Kerim" Accessed: 01 June 2019. <http://www.eba.gov.tr/ekitap?&search=Kuran%C4%B1%20kerim>

Fazlıoğlu, Şükran. "Arap Harfleriyle Yazım Zorluğu İddiası ve Bunlara Verilen Cevaplar". *Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 5/17 (2005), 54.

H, Hasenat. "Programlar" Accessed: 01 June 2019. <http://www.hasenat.net/>

Hasan, Ömer Halil. "Kur'an-ı Kerim Öğretimi". trans. Yusuf Alemdar. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1, (2004), 261-291.

Ibn Muhaysin, Muhammad Salim. *al-Mughni fi tawjihi al-qira'ati al-'ashri al-mutawatira*. Beirut: s.n., 1993.

Ibn Shurayh, Abu Abdallah Muhammad ibn Shurayh ibn Ahmad ar-Ruayni al-Ishbili. *al-Qafi fi al-Qiraati as-sab'*. Ed Ahmad Mahmood Abd as-Sami' ash-Shafi'i. Beirut: s.n., 2000.

Ibnu al-Jazari, Shams ad-Din Abu al-Hayr Muhammad ibn Muhammad. *an-Nashr fi al-Qiraati al-'Ashr*. Two Volumes. Egypt: s.n., nd.

Ibnu al-Jazari Shams ad-Din Abu al-Hayr Muhammad ibn Muhammad, *Manzumatu al-Muqaddima fima yajibu 'ala al-qarii an-ya'lamah*, Ed. Ayman Rushdi Suwayd. s.l.: Daru Nuri al-Maktabat, nd.

Karaçam, İsmail. *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*. İstanbul: İFAV, 1984.

Kaya, Zeki. *Öğretim Teknolojileri Ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2006.

Qattani, Muhammad Abd al-Hay. *at-Taratibu al-Idariyya*, Beirut: s.n., nd.

KK, Kur'an-ı Kerim. "Kur'an-ı Kerim" Accessed: 01 June 2019. <https://kuran-ikerim.org/>

Kolaç, Emine. "İlköğretim Dördüncü Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi". *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 17/1 (2003), 106.

Komisyon. *Kur'an Okuma Teknikleri Dersi*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 2014.

Sachaklizadah, Muhammad ibn Abi Bakr al-Mar'ashi. *Cuhdu al-muqill*. Konya: Vilayet Matbaası, 1872.

Tetik, Necati. *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Talimi*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1990.

TRT, Trt 1. "Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma Yarışması" Accessed: 01 June 2019. <https://www.trt1.com.tr/programlar/kuran-i-kerimi-guzel-okuma-yarismasi>

Yıldırım, Kamil et al. "Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Temelinde Akıllı Telefonların Eğitim Öğretim Ortamlarında Kullanılmasının ve Etkilerinin İncelenmesi". *Uluslararası Eğitim, Bilim ve Teknoloji Dergisi International Journal of Education, Science and Technology* 2/2 (2016), 73.

Yılmaz, Nazif. *İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretimi İçin Öneriler, İmam Hatip Liselerinde Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalı?*. İstanbul: Dem Yayınları, 2006.

Yılmaz, Nazif. *Kur'an Öğretiminde Temel İlkeler*, İstanbul: s.n., 2012.

Zarqashi Muhammad ibn Bahadır ibn Abdillah. *al-Burhan fi 'Ulumi al-Quran*, Ed. M. Abd al-Qadir Ata. Beirut: s.n., 2006.

الإمكانيات التكنولوجية واستخدامها لتدريس القرآن الكريم*

د. سليمان كابلان**

ملخص:

لا تزال إسهامات التكنولوجيا في التدريس وآثارها على تحفيز الطلاب موضع نقاش حتى الآن، واستخدام الإمكانيات التكنولوجية في تدريس القرآن الكريم، تزيد من فعالية الأعضاء الحسية النشطة، مما يسهل ويسرع ويلهم الطلاب ويضمن تحقيق الأهداف التعليمية على أعلى مستوى، ولذلك تهدف هذه الدراسة إلى تحديد الأدوات التكنولوجية التي يمكن استخدامها على نطاق واسع لتدريس القرآن الكريم، وشرح الآثار الإيجابية والسلبية لاستخدام هذه الأدوات استخداماً فعالاً، وسيساعد المقال معلمي وطلاب القرآن الكريم على معرفة تقنيات تعليم القرآن وكيفية الاستفادة منها، بالإضافة إلى تطوير مادة تدريس القرآن وتهميد قاعدة نظرية للباحثين العاملين في هذا المجال.

الكلمات المفتاحية: تدريس القرآن الكريم، التقنيات التعليمية، الوسائل المبتكرة، الحافز، الوسائل المرئية

Kur'an-ı Kerîm Öğretiminde Teknolojik İmkânlar ve Kullanımı

Süleyman KABLAN

Özet

Teknolojinin öğretime yönelik katkıları ve öğrenci motivasyonu üzerindeki etkileri hâlâ bir tartışma konusudur. Kur'an-ı Kerîm öğretiminde teknolojik imkânların kullanılması, aktif duyu organlarının etkinliğini artırmakta dolayısı ile öğrenimi kolaylaştırmakta, hızlandırmakta, öğrencileri isteklendirmekte, eğitim hedeflerinin üst düzeyde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu nedenle araştırma, Kur'an-ı Kerîm öğretiminde yaygın kullanılacak teknolojik araçları saptamayı amaçlamış, bu araçların etkin bir şekilde kullanımının sağlayacağı olumlu ve olumsuz etkileri açıklamıştır. Makalenin, Kur'an-ı Kerîm'i öğreten ve öğrenenlerin Kur'an-ı Kerîm eğitim teknolojilerinin neler olduğunu bilmelerine ve nasıl faydalanmaları gerektiğine yardımcı olacağı gibi Kur'an-ı Kerîm öğretim materyali geliştirme ve bu alanda çalışan araştırmacılara kuramsal bir zemin hazırlayacağı da düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an-ı Kerîm Öğretimi, Eğitim Teknolojileri, Yenilikçi Yöntemler, Motivasyon, Görsel Araçlar

* هذه هي الترجمة العربية للدراسة بعنوان "Kur'an-ı Kerîm Öğretiminde Teknolojik İmkânlar ve Kullanımı" التي نشرت في العدد العاشر من مجلة الإلهيات الأكاديمية. تاريخ إرسال المقال: ٢٠ / ٠٨ / ٢٠١٩ - تاريخ قبول المقال: ٢٩ / ١١ / ٢٠١٩. (سليمان كابلان، الإمكانيات التكنولوجية واستخدامها لتدريس القرآن الكريم، الإلهيات الأكاديمية، كانون الأول ٢٠١٩، العدد: ١٠، ص ٦٥-٨٦).

**د. عضو هيئة التدريس بقسم العلوم الإسلامية الأساسية في كلية الإلهيات - جامعة اسطنبول:

.suleyman.kablanistanbul.edu.tr

Technological Facilities for Teaching Quran and Their Usage

Abstract

The contribution of technology to teaching and its impact on student motivation is still a topic of debate. The use of technological opportunities in the teaching of Quran increases the effectiveness of active sensory organs, thus facilitates and accelerates learning, encourages students, and ensures the achievement of educational objectives at the highest level. Therefore, the research aims to identify the technological tools that can be used widely in the teaching of the Qur'an and explained the positive and negative effects of the effective use of these tools. The article will help those who teach and learn the Holy Quran education technologies and know how to make use of them, as well as develop a Qur'an teaching material and prepare a theoretical basis for researchers working in this field.

Keywords: Quran Teaching, Educational Technologies, Innovative Methods, Motivation, Visual Tools

المدخل:

إن الأهداف الرئيسة لتعليم القرآن الكريم هي: اكتساب معرفة ومهارات القراءة الصحيحة والجميلة من خلال اتباع قواعد القرآن الكريم، وحفظ بعض السور والآيات ومعرفة معنى الآيات المقرؤة^(١)، وإذا نظرنا إلى تعليم القرآن بمعناه الشامل، يمكننا القول بأنه أساس التعليم الديني^(٢)، فلهذا السبب، كان تعليم القرآن هو أساس التعليم الديني منذ القدم وحتى الآن، لذلك، كان جدول الأعمال الثابت لجميع أنشطة التعليم الديني، بغض النظر عن الموضوع، هو القرآن في المقام الأول، وفي نهاية المطاف، موضوع التعليم الإسلامي، عبارة عن تعليم آيات القرآن الكريم وفهمها وتوضيح أهدافها وتطبيقها، فإذا كان تعليم القرآن يرتبط بعلم القراءات، ويرتبط علم التفسير بتنوع المعنى، فإن توجيه المعنى للحياة، يرتبط بالعلوم العملية.

يعتبر الغرض من علم قراءات القرآن، هو نقل كلمات القرآن الكريم، إلى الأجيال القادمة بنفس طريقة تلفظ الرسول ﷺ، المتلقي الأساسي للوحي القرآني، للحفاظ على النطق الأصلي، كما أن إمكانية التسجيل الصوتي هي وسيلة، لم يستفد منها إلا الأجيال المعاصرة فقط، والقرآن هو النص الوحيد الذي يحافظ على خصائصه الصوتية الأصلية منذ ١٤٠٠ سنة، بينما فقدت جميع اللغات والنصوص الأخرى المعنى والصوت مع مرور الوقت، وكان هذا بفضل علم القراءات والإسناد، وكما هو معروف، فإن القراء القدماء كانوا يحصلون عبر معلمهم على إجازة، تشير إلى الإسناد المتواصل منذ زمن النبي^(٣).

(١) ابن الجزري شمس الدين أبو الخير محمد بن محمد، النشر في القراءات العشر، (مصر: تاريخ النشر..)، ١/ ٢٠٥؛ أبو بكر محمد بن حسين بن عبد الله الأجرى، أخلاق حملة القرآن، تحقيق: فياض أحمد (بيروت: تاريخ النشر، ١٩٨٧)، ٥٠؛ محمد عبد الحي الكتاني، التراتيب الإدارية (بيروت: تاريخ النشر..)، ٢٧٩.

(٢) عمر ديمر، «الجوانب الأساسية في تدريس القرآن»، مجلة أكيف الأكاديمية ٧٢ (تاريخ النشر..، ٢٠١٧)، ٢٦٦.

(٣) نجاتي تاتي، تدريس علم القراءات منذ البداية حتى القرن التاسع الهجري (إسطنبول: دار إشارات للنشر، ١٩٩٠)، ٣-٤.

نظمت طرق تدريس القرآن من الماضي إلى الحاضر بشكل يركز على المعلم، ففي هذا النظام، يتواجد الطلاب بشكل عام في مكان فرعي منها، حيث تبدأ عملية التدريس من قبل المعلم باستخدام كتاب الأبجدية؛ وتستمر دون إيلاء اهتمام بالطلاب أحياناً أو بالفوارق التعليمية أو بالحقائق المعيشية، وكما هو الحال في العديد من المواد في العصر الحديث، ازدادت الحاجة في تدريس القرآن الكريم إلى إمكانيات فردية وسهلة، فمن الضروري تنشيط محفزات الطلاب، واستخدام أساليب تدريس جديدة ومواكبة العصر من أجل تحسين جودة تعليم القرآن وتشجيع الطلاب، لذلك، يُعتقد أن اختراع الإمكانيات التكنولوجية واستخدامها لتدريس القرآن الكريم، سيجعل العملية التعليمية أكثر فعالية من خلال تحفيز الحواس البصرية للطلاب.

هناك حاجة لإثراء طرق التدريس في المقام الأول لإعداد وتنفيذ البرامج التعليمية المختلفة المتعلقة بتعلم القرآن الكريم الذي سيظل أهميته حتى يوم القيامة، وفي الخطوة الثانية، هناك حاجة إلى إجراء أبحاث تدرس فعالية هذه الأساليب في الممارسة العملية، حيث ازداد استخدام التقنيات التعليمية في نظامنا التعليمي وانتشر على نطاق واسع بفضل تطور التقنيات وتنوعها في وقتنا الحالي، وتواجه البيئات التعليمية التقليدية العديد من المشاكل من حيث المكان والزمان.

تفيد التكنولوجيا الطلاب والمعلمين في أغلب الأحيان بسبب خصائصها المختلفة، حيث تسهل أنشطة التدريس وتجعلها ممتعة، ويكون الطلاب أكثر نشاطاً في البيئة التعليمية المدعومة بالتكنولوجيا ويستفيدون من فرص التدريس الفردية أكثر من بيئة الصف التقليدية، ويمكن للطلاب تعزيز فهمهم للموضوعات التي تعلموها بسبب أنشطة تعليم/ تعلم القرآن المدعومة بالتكنولوجيا، علاوة على ذلك، يمكنهم أيضاً تحقيق تقدم في العملية التعليمية وفقاً لقدراتهم، وهذه الدراسة التي تبحث في إمكانيات وحدود استخدام التقنيات المختلفة المستخدمة في تدريس العديد من التخصصات، لتدريس القرآن الكريم، هي خطوة لضمان استمرارية تعليم القرآن الكريم بشكل أكثر فعالية وكفاءة.

١. تدريس القرآن الكريم

يتم تعليم القرآن الكريم في وقتنا الحالي، من خلال دورات القرآن التي توفرها رئاسة الشؤون الدينية، والمدارس الصيفية والمساجد ومدارس الأئمة والخطباء الثانوية والإعدادية وكليات الإلهيات والعلوم الإسلامية والمنظمات المدنية والجهود الفردية، والهدف الرئيس لهذه المؤسسات والهيئات والجهود المدنية والفردية، هو تعليم الطلاب قراءة القرآن الكريم قراءة صحيحة من المصحف، بما يتوافق مع مخارج الحروف وقواعد التجويد؛ وبالنسبة للبعض، فالهدف هو تعلم قراءة الآيات التي يجب قراءتها في الأيام والمناسبات الهامة بالمقام الصحيح، كما يتم تدريس القرآن في كليات الإلهيات والعلوم الإسلامية في أربع فئات رئيسية بمحتوى

يتكون من قراءة القرآن، وتعلم التجويد، وتلاوة الآيات والسور المحددة التي تم حفظها، وتعلم معاني الأجزاء المحفوظة والتي قرأت، ويهدف تعليم القرآن الكريم إلى إكساب بعض المهارات الأساسية إلى الطلاب، ويمكن إدراج هذه المهارات على النحو التالي:

- أ- قراءة القرآن الكريم من المصحف بسلاسة ودون تلعثم، وفقاً لمخارج الحروف وقواعد التجويد.
- ب- قراءة القرآن الكريم برواية حفص عن عاصم.
- ج- فهم وتطبيق قواعد التجويد التي تساعد على قراءة القرآن الكريم قراءة صحيحة.
- د- قراءة القرآن الكريم بقواعد التحقيق والتدوير والحدرد.
- هـ- حفظ السور والآيات المحددة.
- و- فهم معاني الأجزاء التي تم حفظها.
- ز- اكتساب معلومات حول تاريخ تعليم القرآن الكريم وأصول قراءته.
- ح- قراءة آيات القرآن الكريم مع رفع الصوت أو خفضه في المواضع الضرورية وفقاً للمعاني^(٤).
- ط- معرفة أساليب وتقنيات تعليم القرآن والقدرة على تدريسها^(٥).

يمكن تحقيق هذه الأهداف بالتنسيق مع أربعة مكونات رئيسية، هم الطالب، والمعلم، والبرنامج الدراسي، والمكان، ويؤثر نقص أو عدم كفاية أي من هذه المكونات بشكل مباشر على نسبة النجاح، لذلك، ينبغي أن يكون هدف كل معلم زيادة جودة التعليم من خلال إجراء دراسات وتقييمات تفصيلية لكل عنصر من هذه العناصر^(٦).

تحدث بعض المشاكل الناشئة عن طبيعة اللغة والطالب والمعلم والبرنامج الدراسي والمكان في وتيرة تدريس القرآن الكريم، ويمكن سرد المشاكل الأساسية على النحو التالي:

أ- الفروق بين صوتيات اللغة العربية واللغة التركية

يبدأ تعليم القرآن الكريم بتعلم الحروف، والمرحلة الأولى والإلزامية لتعليم القرآن هي مرحلة تعلم الحروف، هذا هو السبب الذي يعطي أهمية قصوى لمعرفة أسماء الحروف ومخارجها وصفاتها ومواقعها عند

(٤) إسماعل كراجم، فضائل القرآن الكريم والتجويد المفصل فوائد قراءته (إسطنبول: منشورات وقف كلية الإلهيات، ١٩٨٤)، ٥١٩-٥٥٥.

(٥) عبد الله بنلي، «مقترح برنامج لدروس قراءة وتجويد القرآن الكريم في كليات الإلهيات»، مجلة بيليم نامه ٢٨ (٢٠١٥)، ١٢٨.

(٦) عبد الله بنلي، «مقترح برنامج لدروس قراءة وتجويد القرآن الكريم في كليات الإلهيات»، ١٢٦.

تداخلها مع الحروف الأخرى^(٧)، ويدرس القرآن الكريم من فم/المحسن أي من المعلم^(٨).

ب- عدم كفاءة المعلم والطالب

قد تقل الكفاءة التربوية التعليمية بسبب ضعف الكفاءة المادية للمعلم، وضعف قدراته وقلة علمه في مجال تخصصه، كما تظهر مشكلة أكبر إذا كان الطالب والمعلم الذي يدرس القرآن الكريم، لا يقومان بأعمال تطوعية لتدريس لدراسة؟ القرآن الكريم خارج الساعات العملية الرسمية أو ساعات الدروس، أو إذا كانوا لا يشعرون أثناء أداء عملهم بحب العبادة والإدراك أن ما يقومون به هو تعليم وتعلم كلام الله عز وجل^(٩)، إذ إن القرآن الكريم هو كلام الله، وتعلمه وتعليمه عبادة لله عز وجل، كما أن تعليم القرآن الكريم له جانب ديني وإلزامي، وقواعد ومبادئ تعليمه وتعلمه تخضع للقواعد الشرعية قبل القواعد التربوية المعاصرة^(١٠).

ج- تلاوة القرآن الكريم بالمقامات

إن قراءة القرآن محددة بالتفصيل بعلوم القراءات والتجويد، ولكن إضافة المقام في القراءات من عدمه، كان موضوعاً للنقاش، فهناك شكوك لدى الطلاب والجمهور بسبب الآراء التي تجيز أو لا تجيز قراءة القرآن بالمقامات/التغني، كما أن هناك من خالفوا قواعد التجويد بغرض تلاوة القرآن الكريم بمقام جيد، وعلى الجانب الآخر يوجد من يتلو القرآن تلاوة غير جيدة بقراءة بدون مقامات.

د- تحفيز الطلاب

قد تؤدي مقاطعة الطالب كثيراً وتنبهه على الأخطاء التي يقع فيها أثناء الدرس، إلى ذعر الطالب وتوتره وفقدانه التحكم في نفسه ووقوعه في أخطاء أكثر، كما أن ربط تعليم القرآن بنظام الدرجات أو معايير اجتياز الامتحان والانتقال للصف التالي، يمكن أن يقلل من حافز الطالب.

هـ- التركيز فقط على القرآن الكريم

يمكن للمعلم إنشاء وتطوير فكرة ضرورة النظر إلى الحياة من نافذة القرآن الكريم في ذهن الطلاب من خلال الربط بين الآيات والحياة أثناء قراءة الآيات المتعلقة بالأحداث الجارية والقضايا الدينية والأخلاقية

(٧) درس تقنيات قراءة القرآن الكريم (أنقرة: وزارة التعليم القومي ٢٠١٤)، ٧؛ عبد الله بنلي، «مقترح برنامج لدروس قراءة وتجويد القرآن الكريم في كليات الإلهيات»، ١٣٤.

(٨) سجاقلي زاده محمد بن أبي بكر المرعشي، جهد المقل (قونية: مطبعة الولاية، ١٨٧٢)، ٥؛ عبد الله أمين جيبان، تاريخ حفظ القرآن ومهام مؤسسة حفظ القرآن في تركيا (إسطنبول: المطبعة الرقمية، ٢٠١٠)، ١٨.

(٩) عبد الله بنلي، «مقترح برنامج لدروس قراءة وتجويد القرآن الكريم في كليات الإلهيات»، ١٢٦.

(١٠) عمر خليل حسن، «تدريس القرآن الكريم»، ترجمة. يوسف علمدار، مجلة كلية الإلهيات كلية الجمهورية ١/٨ (٢٠٠٤)،

والعائلية والاقتصادية والاجتماعية، وعلى هذا النحو، يُفهم أن القرآن الكريم ليس للقراءة فقط، ولكنه لأخذ العبرة والعيش والاستقامة به وبقواعده، لكن أثناء القيام بذلك، يمكن أن يفقد درس القرآن طبيعته بسبب المبالغة فيتحول إلى درس تفسير^(١١).

٩- أساليب وتقنيات تدريس القرآن الكريم

يمكن تعريف علم القراءات على أنه علم أشكال قراءة ألفاظ الوحي، وكيفية تلفظ كلمات القرآن بشدة أو بدون^(١٢)، وتطبق أساليب السمع والعرض والأداء في تعليم القرآن الكريم^(١٣)، فالسمع^(١٤) هو: قراءة المعلم واستماع الطالب له، ومعلم القرآن هو المؤدي الأول، أي أنه أثناء تدريس المعلومات النظرية، يطبق هذه المعلومات من خلال التلفظ بأدق وأفضل شكل، فهو المعلم الذي يقوم بتدريس القرآن الكريم في إطار نظري وعملي من خلال قراءة الحروف والكلمات والعبارات التي تؤلف الآيات وتكرارها عند الضرورة، لهذا السبب، يجب أن يكون المعلم الذي يقع عليه الاختيار لتعليم القرآن الكريم قارئاً جيداً للقرآن إلى جانب كونه معلماً جيداً، حيث إن النجاح في تعليم وتدريس القرآن الكريم يجب البحث عنه في مهارة وأهلية معلم القرآن أكثر من التشريعات والمناهج^(١٥).

العرض^(١٦)، أي قراءة الطالب واستماع المعلم، *أما الأداء*^(١٧)، إذا تم تطبيق السمع والعرض مع بعضهم البعض، يكون العرض هو السائد/ وللقراءة بالروم والإشمام والإخفاء والغنة والتسهيل والإمالة والاختلاس، يقوم المعلم بشرح كيفية قراءتها نظرياً، ومن ثم توضيحها عملياً، ويطلق مصطلح *الأداء* على قراءة

(١١) عبد الله بنلي، «مقترح برنامج لدروس قراءة وتجويد القرآن الكريم في كليات الإلهيات»، ١٣٧.

(١٢) ابن شريح أبو عبد الله محمد بن شريح الرعييني الإشبيلي، الكافي في القراءات السبع، تحقيق: أحمد محمود عبد السميع الشافعي (بيروت: تاريخ النشر، ٢٠٠٠)، ٩؛ ابن محيسن محمد سالم، المغني في توجيه القراءات العشر المتواترة (بيروت: تاريخ النشر، ١٩٩٣)، ٤٥/١.

(١٣) إن القراءات هي الاختلافات المتواجدة بين وجوه ألفاظ الوحي وكيفية تلفظها بشدة وبدون شدة، أي أنها الأشكال التي تظهر بالصوت والكلمة لهذه الألفاظ. الزركشي محمد بن بهادر بن عبد الله، البرهان في علوم القرآن، تحقيق: محمد عبد القادر عطا (بيروت: تاريخ النشر: ٢٠٠٦)، ١٨٠؛ لمزيد من التفاصيل حول هذه التقنيات، راجع: نجاتي تاتي، تدريس علم القراءات منذ البداية حتى القرن التاسع الهجري، ٩٢-٩٨؛ نظيف يلماز، القواعد الأساسية في تدريس القرآن الكريم (إسطنبول: تاريخ النشر، ٢٠١٢)، ٥-٧.

(١٤) راجع نجاتي تاتي، تدريس علم القراءات منذ البداية حتى القرن التاسع الهجري، ٩٢-٩٥.

(١٥) فاتح تشولاك، مناهج دروس القرآن الكريم وتقنيات التدريس، التربية والتعليم في مدارس الأئمة والخطاء الثانوية (إسطنبول: دار ديم للنشر، ٢٠٠٥)، ١٣٣-١٣٤.

(١٦) راجع نجاتي تاتي، تدريس علم القراءات منذ البداية حتى القرن التاسع الهجري، ٩٥-٩٧.

(١٧) راجع نجاتي تاتي، تدريس علم القراءات منذ البداية حتى القرن التاسع الهجري، ٩٧-٩٨.

المعلم، وأيضاً قراءة الطلبة بنفس الشكل الذي قرأ به المعلم، ويجب النظر إلى هذه الأساليب الثلاثة على أنها عناصر لا غنى عنها في تعليم القرآن، ومع ذلك، فهناك موقف شائع في عمليات تدريس القرآن الكريم، وهو عدم تطبيق قراءة المعلم، أي أسلوب السمع بالقدر الكافي، ويؤدي نقص القراءة النموذجية إلى مشاكل العرض لدى الطالب^(١٨).

ز- عيوب البرنامج

غالباً ما يقتصر تعليم القرآن في المؤسسات العامة، على محتوى درس يركز على مهارة القراءة فقط بسبب قلة الساعات المخصصة لتعليم القرآن الكريم، لذلك اقترح بعض المحاضرين محتويات دروس وبرامج وأساليب تدريسية بديلة، لأنهم يعتبرون أن البرامج التي تطبق في مدارس الأئمة والخطباء وكليات الإلهيات غير كافية لقراءة وفهم القرآن الكريم^(١٩).

ح- تعلم قراءة القرآن الكريم من أشخاص لا يتقنون قراءته أو بالحروف اللاتينية

تحتوي اللغة العربية على أصوات وأشكال وأنماط فريدة وخاصة بها، بسبب بنيتها الصوتية، وتظهر صوتيات اللغة العربية بعض أوجه التشابه مع صوتيات اللغة التركية، وتختلف في بعض النواحي الأخرى، ومن حيث عدد الحروف، تتشابه اللغة العربية والتركية، فهناك ٢٩ حرفاً في الأبجديتين، إلا أن اللغة التركية يوجد بها ٨ حروف متحركة في اللغة التركية، بينما هناك ٦ فقط في اللغة العربية، وتختلف اللغة العربية عن اللغة التركية بـ ٦ حروف ٣ قصيرة و ٣ طويلة، فالأصوات الثلاثة القصيرة هي حركات الكسرة والفتحة والضمة، أما الأصوات الثلاثة الطويلة، فهي حروف المد (ى، و، ا)، والفتحة هي تشكيلة صغيرة ومنحنية توضع أعلى الحروف، ويقابلها في اللغة التركية حروف (A) و (E)، والكسرة هي تشكيلة قصيرة منحنية توضع أسفل الحروف، ويقابلها في اللغة التركية حروف (I) و (İ)، أما الضمة، فهي تشكيلة صغيرة تشبه حرف الواو وتوضع أعلى الحروف، ويقابلها في اللغة التركية حرف (U)^(٢٠)، ولكن في اللغة العربية لا يوجد مقابل للحروف التركية (O, Ö, Ü)^(٢١).

هناك أصوات عربية لديها أكثر من مقابل في اللغة التركية، فعلى سبيل المثال، في اللغة التركية، تستخدم حروف (v, u, o, ü) كمقابل لحرف الواو في اللغة العربية، علاوة على ذلك، يستخدم حرف (H) في التركية

(١٨) لبرنامج مفصل، راجع. درس تقنيات قراءة القرآن الكريم، ٢-١٤.

(١٩) دمير، «الأبعاد الرئيسية في تدريس القرآن الكريم»، ٢٦٣-٢٨٩؛ عبد الله بنلي، «مقترح برنامج لدروس قراءة وتجويد القرآن الكريم في كليات الإلهيات»، ١٢٥-١٦٥.

(٢٠) شكران فاضلي أوغلو، «ادعاء صعوبة الكتابة بالحروف العربية والرد على ذلك»، مجلة الدراسات الشرقية، ١٧، (٢٠٠٥)، ٥٤.

(٢١) أحمد دياب، المشاكل التي تواجه الأتراك في تعلم اللغة العربية (أنقرة: تاريخ النشر، ٢٠١٢)، ٢٤.

كمقابل لحروف الحاء والحاء والهاء في العربية. كما تستخدم حروف C و J كمقابل لحروف الجيم وحروف B و P مقابل حرف الباء^(٢٢)، ويظهر الفارق الأساسي في مخارج الحروف، فهناك فارق بين أعداد المخارج العربية^(٢٣) وأعداد ومواضع المخارج التركية، لذلك لم يوافق العلماء على قراءة القرآن بأبجدية مختلفة عن الحروف العربية، فالمشكلة الرئيسية هي اختلاف الأصوات التي تحدث بسبب التمييز الصوتي بين اللغات كما هو موضح أعلاه، وقد تؤدي الأصوات المختلفة إلى اختلاف المعنى.

٢. مواد تدريس القرآن

تزايد وتنوع المواد التعليمية المستخدمة لقراءة القرآن الكريم في مجالات التدريس المدني الرسمي، وتشكل المواد الأكثر شيوعاً في تدريس القرآن الكريم في المجالات المؤسسية مما يلي:

أ- الكتب الدراسية

تعد الكتب الدراسية من بين أكثر الأدوات المستخدمة في التعليم والتدريس منذ القدم على الرغم من تطور الأدوات والمواد والوسائل التدريسية الحديثة، حيث تحتوي على المعلومات المتعلقة بالمواد في المناهج الدراسية بطريقة مخططة ومنظمة ومتدرجة، وبذلك حافظت على مكانتها كمرجع رئيس للمعلم والطالب، والوسيلة التدريسية الأساسية التي لا غنى عنها^(٢٤)، وفي المدارس التابعة لوزارة التعليم القومي، تستخدم كتب تعليم الأبجدية العربية وجزء عم ومصاحف كمواد مساعدة للكتب الدراسية المستخدمة في تدريس القرآن الكريم، وقد قامت شبكة المعلومات التعليمية^(٢٥) Eba وبعض الشركات التجارية، بتطوير برامج وتطبيقات تفاعلية تدعم هذه الكتب، وفي كليات الإلهيات والعلوم الإسلامية، تستخدم مواد مطبوعة ومرئية إضافة إلى ما سبق ذكره أعلاه، ومع ذلك فلا يمكن تحقيق الهدف المنشود في تدريس القرآن الكريم بدون مناهج وكتب دراسية جيدة.

ب- تطبيقات اللوحة الذكية

إن تطبيقات الدروس التكميلية التي تقدمها وزارة التربية القومية في شبكة المعلومات التعليمية^(٢٦) هي

(٢٢) دياب، المشاكل التي تواجه الأتراك في تعلم اللغة العربية، ٢٤.

(٢٣) حدد بن الجزري مخارج الحروف بسبعة عشر مخرجا. راجع. بن الجزري شمس الدين أبو الخير محمد بن محمد، منظومة المقدمة فيما يجب على قارئ القرآن أن يعلمه، تحقيق: أيمن رشدي سويد (دار النشر: دار نور المكتبات)، ١؛ لمزيد من المعلومات حول أعداد المخارج، راجع. عبد الله أيمن جيهان، قراءة وتجويد القرآن الكريم ١ (إسطنبول: تاريخ النشر، ..)، ٤٩.

(٢٤) لمكانة الكتب الدراسية في التعلمية التعليمية، راجع. زكي كايا، تقنيات التعليم وتطور المواد (أنقرة: دار بيغام للنشر، ٢٠٠٦)، ٧٥-١١٧؛ أمينة كولاج، «تقييم الكتب الدراسية التركية للصف الرابع الابتدائي وفقاً لآراء المعلمين»، مجلة كلية التربية جامعة أولوداغ ١/١٠٦، (٢٠٠٣)، ١٠٦.

(٢٥) شبكة المعلومات التعليمية (EBA)، e-KitapKur'an-1 Kerim (الوصول ٠١ يوليو ٢٠١٩).

(٢٦) لتطبيقات مواد دروس القرآن الكريم، راجع. e-KitapKur'an-1 Kerim "EBA".

عبارة عن مواد مساعدة بقاعدة برمجية تم إعدادها لتحسين فهم محتوى الكتب المدرسية^(٢٧)، وشرحت تطبيقات الألواح الذكية واستخدامها بالتفصيل أدناه.

ت- الصور والملصقات واللوحات

إن القرآن الكريم كتاب بلا صور، لأنه الكتاب الإلهي الوحيد الذي يخاطب الزمان والمكان والإنسان في واقع المكان والإنسان، ومع ذلك يجب الاستفادة من الصور أثناء تصميم مواد تدريس القرآن الكريم، فقد تكون الدروس التي تتم بدون مواد مرئية، غير مُرضية وخاصة بالنسبة للطلبة الذين يتمتعون بذكاء مرئي، حيث يستمتع الطلاب إلى دروس القرآن، التي تجرى بالاستعانة بالمواد المرئية باهتمام أكبر، ويفضلون التعلم من خلال الصور بدلاً من التعلم عن طريق التفكير في الكلمات، كما أنهم يشاركون في الأنشطة التي تتم من خلال الصور أكثر من الأنشطة التي تنفذ فقط من خلال نص مكتوب^(٢٨)، وتعد ملصقات المخارج مع لوحات الأبجدية والآيات والسور المصورة النموذج الأفضل لهذا النوع من المواد^(٢٩).

تتكون مواد تعلم القرآن المستخدمة في الحياة المدنية من:

١. الكتاب (الأبجدية، جزء عم، المصحف)
٢. برامج التلفزيون والراديو
٣. المواد الصوتية مثل CD و DVD
٤. تطبيقات الهاتف الذكي
٥. السور، البطاقات، الملصقات، اللوحات
٦. الألواح الذكية
٧. برامج الهواتف الذكية
٨. القلم القارئ للقرآن
٩. الذاكرة الوميضية (الفاش) المحمولة (٣mp، ٤mp، ٥mp)

وعلى الرغم من أن إمكانيات تعليم القرآن المستخدمة في الحياة المدنية تستخدم أيضًا في المجالات المؤسسية، إلا أن مواد التعليم المدنية أكثر تنوعًا من المواد التعليمية في الهياكل المؤسسية.

(٢٧) درس تقنيات قراءة القرآن الكريم، ٢-١٤.

(٢٨) عمر دمرجان، أساليب تعلم اللغة الأجنبية (إسطنبول: دار دير للنشر، ٢٠٠٥)، ١٩٩.

(٢٩) "Mahreç Tablosu (CD)" Cami Donanımı (الوصول ٠١ يونيو ٢٠١٩).

٣. الإمكانيات التكنولوجية التي يمكن استخدامها لتدريس القرآن الكريم^(٣٠):

تتفاوت مستويات الذكاء بين الأشخاص لذلك يجب إعداد المواد المستخدمة في تدريس القرآن مع مراعاة مستويات الذكاء المختلفة^(٣١)، فنظرًا للاستخدام واسع النطاق للتكنولوجيا في الحياة اليومية، ولتعلق الطلاب بالتكنولوجيا، وخاصة أولئك الذين لديهم ذكاء بصري وموسيقي وسمعي، تظهر أهمية الإمكانيات التكنولوجية والأدوات البصرية والموسيقية والسمعية في تعليم القرآن بشكل أفضل.

تتميز بعض الأدوات التكنولوجية أيضًا بكونها سمعية بصرية، وتساعد هذه الأدوات التي تحفز حواس السمع والإبصار، على ضمان ديمومة تدريس القرآن الكريم، وبناءً على ذلك، وفقًا لدراسة أجريت في جامعة تكساس، عندما يبقى عامل الوقت ثابتًا، يتم تحديد معدلات التذكر على النحو التالي: يتذكر الناس ١٠٪ مما يقرؤونه، و ٢٠٪ مما يسمعونه، و ٣٠٪ مما يرونه، و ٥٠٪ مما يرونه ويسمعونه، و ٧٠٪ مما يقولون، و ٩٠٪ مما يفعلونه ويقولونه، ووفقًا لهذه البيانات، فكلما زاد عدد الأعضاء الحسية الناشطة في التعلم، زاد دوام وثبات التعلم بنفس المعدل^(٣٢)، لذا فإن الطريقة الأكثر فعالية للتعلم هي أن تكون نشطًا أثناء التعلم؛ أي التعلم من خلال العمل والتطبيق، ويجب القيام بأنشطة لهذا الأمر من أجل زيادة تحفيز الطلاب في دراسة القرآن وضمان النجاح المتوقع من الدروس.

هناك نقاشات بشأن أعمال المؤسسات والمنظمات والأفراد الذين يعدون مواد تعليم القرآن الكريم في العالم وفي تركيا، حيث تبذل هذه المؤسسات والأفراد جهدًا كبيرًا في استخدام الأدوات البصرية والإمكانيات

(٣٠) وفقًا لنتائج البحث الذي تم إجراؤه في مجال الإمكانيات التكنولوجية واستخدامها، عندما يظل عامل الوقت ثابتًا؛ يتذكر الناس ١٠٪ مما يقرؤونه، و ٢٠٪ مما يسمعونه، و ٣٠٪ مما يرونه، و ٥٠٪ مما يرونه ويسمعونه، و ٧٠٪ مما يقولونه، و ٩٠٪ مما يفعلونه ويقولونه، وتظهر نتائج هذا البحث أنه يجب استخدام التقنيات والمواد التعليمية لتحقيق أهداف التطبيقات التعليمية بكافة أنواعها ومستوياتها. للدراسة المفصلة، راجع زكي كايا، تقنيات التعليم وتطور المواد، ٢٨.

(٣١) وبناءً على الدراسات العلمية، تم تحديد أنواع مختلفة من الذكاء: وبعضهم كالتالي: الذكاء البصري، والذكاء الموسيقي - السمعي، والذكاء الرياضي، والذكاء اللفظي، والذكاء المادي، وتظهر اختلافات فردية بين الأشخاص بناءً على أنواع الذكاء المختلفة، وهذا التنوع الكبير في الاختلافات الفردية، جعلت من الضروري استخدام الأساليب التعددية والفردية في نظام التعليم، لأن كل شخص لديه مزيج خاص بذكائه النشط. راجع. علي غوناي باليم، «تأثير التطبيقات التي تعتمد على نظرية الذكاء المتعدد في مسألة الأحماض والقواعد على نجاح الطلاب»، مجلة إيجي التعليمية ٢ (٢٠٠٤)، ١٤.

(٣٢) مصطفى أرسلان وآدم أرغين، «استخدام الأدوات البصرية والسمعية في تعليم اللغة التركية للأجانب»، مجلة اللغة ١٤٧ (يناير-فبراير-مارس ٢٠١٠)، ٦٥.

التكنولوجية في تعليم القرآن^(٣٣)، خاصة أن النقطة التي وصلت إليها تطبيقات الهواتف الذكية في هذا الصدد، جعلت أعداء عدم التعلم غير مقنعة، لذلك، يجب ربط نجاح تعليم القرآن الكريم، بحقيقة استخدام الإمكانيات التكنولوجية بشكل كافٍ.

تم سرد الأدوات التكنولوجية التي يمكن استخدامها بشكل فعال في عملية تعليم القرآن الكريم تحت العناوين التالية:

أ- البرامج التلفازية

يعد التلفاز من الأدوات المرئية التي تحتل مكانة مهمة في الحياة اليومية، فهو أداة تواصل يمكنها تحقيق نتائج جماعية في تعليم القرآن الكريم، حيث يزيد من دوام واستمرارية التعلم، كما يحفز الحواس السمعية والبصرية^(٣٤)، إن الاستخدام الفعال للتلفاز، الذي أصبح جزءاً من حياة الإنسان، في تدريس القرآن هو عامل مهم لضمان تحفيز الطلاب، فمن بين البرامج التلفازية التي تشكل أفضل مثال على تعريف مصطلح سلاح ذو حدين، تعد البرامج ذات المحتوى التعليمي هي حد السلاح المفيد، ومن البرامج التلفزيونية التي تساهم في تعلم القرآن: عبارة مفككة يرجع فيها إلى الأصل التركي.

تقدم برامج تعليم القرآن ودروس القرآن الكريم التي تبث على قناة رئاسة الشؤون الدينية (Diyanet TV) والعديد من القنوات الأخرى، دروساً تعليمية مهمة ومفيدة لتعليم القرآن الكريم للراغبين بواسطة أشخاص خبراء ومتخصصين^(٣٥)، وبالرغم من صعوبة المتابعة لأولئك الذين يدرسون أو يعملون بشكل يتطلب متابعة نظامية، إلا أن هذه البرامج ممكن أن تكون مفيدة لكبار السن، وقد تم إعداد محتوى هذه البرنامج والعروض بواسطة خبراء ومتخصصين، لذلك، يمكن التغلب بفضل هذه البرامج على أوجه القصور المكانية والتربوية الناشئة عن المعلم في نظام التعليم التقليدي، وتسهل إتاحة الفرصة للوصول إلى محتويات الدروس في أي وقت، مما يمكن الطلاب أو الموظفين من الاستفادة منها بفضل تحميلها على قنوات الشبكة المختلفة.

١. تعرض برامج ختم وتحفيظ القرآن الكريم في ساعات متأخرة من الليل أو في الصباح الباكر، وتقديم هذه

(٣٣) راجع جيان، تاريخ حفظ القرآن، ٨٢؛ رمضان بويروقجو، دراسة للتعليم التديني وكفاءته في دورات تحفيظ القرآن (نموذج منطقة البحيرات) (اسبرطة: دار نشر فاكولتا، ٢٠٠١)، ١٤٠؛ نظيف يلماز، مقترحات لعملية تدريس القرآن الكريم في مدارس الأئمة والخطباء الثانوية. كيف يجب أن يكون تعليم الدروس المهنية في مدارس الأئمة والخطباء الثانوية؟ (إسطنبول: دار ديم للنشر، ٢٠٠٦)، ٢٢.

(٣٤) أوزجان باشكان، مبادئ وحلول تعليم اللغات الأجنبية (إسطنبول: دار مالتى لينغوال للنشر، ٢٠٠٦)، ٨٦.
(٣٥) راجع رئاسة الشؤون الدينية (DİB)، برنامج تعلم القرآن «Diyanet Tv-Kur'an Öğreniyoruz» الحلقة الأولى (الوصول ٠١ يونيو ٢٠١٩).

البرامج بشكل كتابي ومرئي وسمعي، يشكل عنصراً فعالاً للغاية في سياق تصحيح القراءات، وبناءً على ذلك، فإن عرض الكلمات بشكل كتابي وصوتي وتلوينها باستخدام خلفيات مختلفة، يسهل على المشاهد المتابعة والتركيز، ويتم اختيار المعلمين من بين أشهر المعلمين أصحاب الفهم المحسن، ويعد ذلك وسيلة فعالة للتعلم لمن لديهم الوقت^(٣٦).

٢. تعد البرامج التلفازية لتعليم القرآن، مثل برامج مسابقات القراءة الجميلة للقرآن الكريم، ومسابقات تلاوة القرآن، ومائدة القرآن وغيرها من البرامج، نموذجاً فريداً على تشجيع الأشخاص على التعلم وجذب انتباههم وتحسين تجويدهم وقراءتهم بالمقامات بواسطة أشخاص يمتلكون ميزة الفهم المحسن^(٣٧)، كما يمكن مشاهدتها لفترات قصيرة بهدف تحفيز الطلاب أثناء الدرس وجذب انتباههم وإعطائهم أمثلة توضيحية، وبالطبع، لم ينزل القرآن حتى يستمتع الأشخاص بقراءته بأصوات جميلة فقط، ومع ذلك، فإن قراءة القرآن بأصوات ومقامات جميلة، ليس بها أي مخالفة لغرض نزول القرآن، بناءً على ذلك، فإنه من المفيد للغاية، عرض معاني الآيات المقرءة أسفل الشاشة في هذه البرامج، وتعد مسابقة القراءة الجميلة للقرآن الكريم، التي تبث على شاشة TRT ١ طوال شهر رمضان، فرصة نافعة لطلبة القرآن الكريم، لوجود لجنة تحكيم من أفضل الخبراء والمتخصصين في المسابقة، تعمل على توضيح بعض المعاني، وتقييم مهارات القراءة وفقاً لقواعد التجويد والمخارج، وتصحيح المقامات وتوجيه المتسابقين.

ب. مقاطع الفيديو

يعود دعم الدروس بمقاطع الفيديو بالفائدة على دروس القرآن الكريم من أجل توضيح المعلومات النظرية عملياً، وخاصة بالنسبة لمعلومات مخارج الحروف والتجويد، وتجدر الإشارة هنا إلى أن المقصود بمقاطع الفيديو هو مواد الفيديو والصوت، فالفيديو هو مخزن معلومات وأداة عرض جيدة، وهو أفضل وسيلة لعرض الحياة الواقعية^(٣٨)، ويمكن مشاهدة مقاطع الفيديو التعليمية في الفصول الدراسية من خلال اللوحات الذكية، وعلى الهواتف الذكية في التعلم الفردي، فهناك العديد من مقاطع الفيديو التي تحتوي على محتوى تعليمي على الإنترنت^(٣٩)، وتمكن مقاطع الفيديو الطالب من إدراك دروسه بشكل أفضل من خلال مشاهدة كيفية اتباع قواعد التجويد والمخارج التي تعلمها في درس القرآن الكريم، والاستماع إليها، ويتعلم الطلاب أيضاً استخدام

(٣٦) راجع رئاسة الشؤون الدينية (DİB)، برنامج «Diyanet Tv-Mukabele» (الوصول ٠١ يونيو ٢٠١٩).

(٣٧) (TRT) 1 Trt، «مسابقة القراءة الجميلة للقرآن الكريم "Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma Yarışması"» (الوصول ٠١ يونيو ٢٠١٩).

(٣٨) أوزجان ديميرال، مبادئ وطرق وتقنيات تعليم اللغات الأجنبية (أنقرة: دار أوسام للنشر، ١٩٩٣)، ٩٧.

(٣٩) YouTube "Hafız Davut Kaya DERS-1 (HARFLER)" Sıradan Biri (٨ أبريل ٢٠١٦) ٠٠:٠٠:٠٠.

الشفاه أو اللسان أو تعابير الوجه التي يجب مراعاتها في موضوع دراستهم بمساعدة الفيديو، كما أن دروس القرآن الكريم بالفيديو تجعل التدريس أكثر تركيزاً وعملياً واستمراراً ودواماً، ويمكن جذب انتباه الطلاب إلى الدرس من خلال دعم دروس تعليم القرآن الكريم بالفيديو.

ج. الأقراص المدجة CD أقراص الفيديو الرقمية DVD

في وقت من الأوقات، كانت الأقراص المدجة CD وأقراص الفيديو الرقمية DVD المجهزة بمحتويات كل سور القرآن وبعض السور المختارة والسور القصيرة، أحد أهم الإمكانيات التكنولوجية التي يفضلها الجميع للاستماع إلى القرآن وحفظه، وكانت الأقراص المدجة CD وأقراص الفيديو الرقمية DVD، أكثر أدوات خوادم المحتوى استخداماً قبل شيوع استخدام الهواتف الذكية، وحالياً على وشك الانتهاء بسبب استخدام الهواتف الذكية، ومع ذلك، يفضل استخدامها حتى الآن أثناء استخدام السيارة، وتستخدم بهدف الاستماع للقرآن الكريم.

د. برامج الحاسوب

كما هو الحال في كل مجال، لا غنى عن أجهزة الحاسوب لأنشطة التدريس^(٤٠)، ويمكن استخدام الحاسوب، الذي له مكانة مهمة في الحياة اليومية ويستخدم في العديد من المجالات، بشكل فعال في تدريس القرآن، ففي سياق تدريس القرآن الكريم يمكن استخدام الحاسوب في المجالات التالية: يمكن للمعلمين استخدام الحاسوب لإعداد عروض توضيحية (باستخدام برنامج PowerPoint)، وعرض الفيديوهات، والاستماع إلى مقاطع القرآن الكريم في دروس القرآن، حيث يؤثر استخدام المواد التي أعدها المعلمون في الدرس بشكل إيجابي على تحفيز الطلاب.

وفي مجال تعليم القرآن ستزيد البرامج المعدة من خلال الحاسوب من اهتمام الطلاب ورغبتهم في التعلم، كما يمكن للمعلمين والطلاب استخدام بعض البرامج الحاسوبية المعدة^(٤١) لتدريس القرآن بسهولة^(٤٢)، ويعد

(٤٠) زادت أجهزة الحاسوب من الإنتاجية في جميع المجالات حيث يتم استخدامها في جميع الأنشطة التجارية والصناعية والتعليمية ولها مكانة مهمة في حياة الإنسان. راجع. برين أرسلان، «آراء المعلمين القائمين بأدوار تدريبية مع طلاب المرحلة الإعدادية الخاضعين للتعليم المدعوم بالحاسوب، بشأن هذا النظام خلال هذه الوتيرة»، *The Turkish Online Journal of Educational Technology* 4 / 10، (2003)، ٦٧؛ لا يمكن إيجاد مدارس بدون حواسيب تعليمية في الوقت الراهن في إطار مشروع الفاتح للتعليم القومي. الألواح الذكية هي نوع واحد فقط من البرمجيات التي يتم إضافتها إلى الحاسوب ذي الشاشة العريضة وتعمل بنظام ويندوز.

(٤١) راجع (H) Hasenat، "البرامج" (الوصول في ١ يونيو ٢٠١٩)؛ القرآن (KK)، "القرآن" (الوصول ٠١ يونيو ٢٠١٩).

(٤٢) لبرامج القرآن الكريم والتطبيقات الأخرى المعدة بواسطة رئاسة الشؤون الدينية، راجع. رئاسة الشؤون الدينية (DİB)، برنامج

«القرآن الكريم» (الوصول ٠١ يونيو ٢٠١٩).

برنامج القرآن الكريم الذي أعدته رئاسة الشؤون الدينية لأجهزة الكمبيوتر التي تعمل بنظام Windows و IOS أحد الأمثلة الناجحة لهذا الموضوع^(٤٣).

هـ. الألواح الذكية

في الوقت الحالي، تستخدم الألواح الذكية التي طورها التكنولوجيا التعليمية في المدارس، ويمكن القول أن هذا النظام، الذي يعني استخدام البرامج المتواجدة على شاشة الحاسوب مسياً وبحجم الألواح العادية، يمكن أن يكون أداة درس مهمة إذا تم إنشاء البنية التحتية اللازمة^(٤٤)، تم إثراء برامج تعليم القرآن الكريم ودروس التجويد وبرامج الاستماع إلى القرآن الكريم المعدة بواسطة وزارة الشؤون الدينية في تركيا والمؤسسات التجارية والجهود الفردية للحاسوب وأجهزة الألواح والهاتف الذكي مثل برامج *أتعلم القرآن* ودروس *التجويد والاستماع إلى القرآن الكريم*.

إن لاستخدام الألواح الذكية مساهمات إيجابية وسلبية في تعليم القرآن.

الجوانب الإيجابية:

١. محفزة للاهتمام لأنها تحتوي على قيمة بصرية وسمعية عالية.
٢. تخفي عيوب المعلم مثل عيوب مخارج الحروف والتجويد.
٣. تمنح الطالب الفرصة للتعلم بشكل فردي.
٤. تعلم محتويات الدرس التطبيقية من أشخاص خبراء في مجالهم.

الجوانب السلبية:

١. تقلل من دور المعلم.
٢. المواقف المعنوية للمعلم لا يمكن الشعور بها من خلال الألواح الذكية.
٣. يوضع المعلم فيها في دور مستخدم البرنامج.
٤. نظرًا لأنه من الممكن الوصول إلى المحتوى خارج الفصل الدراسي، فقد يؤدي إلى عدم اهتمام الطالب بالفصل.

وعلى الرغم من الجوانب الإيجابية والسلبية الموصوفة أعلاه، فإن اللوحات الذكية تخلق بيئة غنية بصرياً. ومن هذه الناحية تعمل الألواح الذكية على تحفيز رؤية الطلاب بشكل مكثف ومنع فقدان الدافع وزيادة

(٤٣) راجع رئاسة الشؤون الدينية (DİB)، برنامج «المصحف» (الوصول ٠١ يونيو ٢٠١٩).

(٤٤) أرسلان وأرغين، «استخدام الأدوات البصرية والسمعية في تعليم اللغة التركية للأجانب»، مجلة اللغة ٨٢.

ديمومة التعلم، وتعد السلبيات التي تركز على المعلم مشكلات واردة الحدوث في التعليم الجماعي ومع ذلك، فإن الإمكانيات التكنولوجية يمكن السيطرة عليها إذا كان المعلم مؤهلاً ومتميزاً، لذلك يمكن القول إن المعلم الضعيف أسير التكنولوجيا بينما المعلم المميز هو المتحكم فيها.

ف. برامج الهواتف الذكية

الهواتف الذكية هي هواتف محمولة تتمتع بمستوى أعلى من قدرة الحوسبة والاتصال مقارنة بالهواتف المحمولة العادية، حيث تتيح لمستخدميها إمكانية إجراء مكالمات هاتفية، بالإضافة إلى بعض المميزات التي يمكنهم الاستمتاع بها في معظم أجهزة الكمبيوتر (إرسال واستقبال رسائل البريد الإلكتروني، وتحرير مستندات المكتب، وما إلى ذلك)، كما يمكن استخدامها لتتبع وإنشاء أي نوع من أنواع المحتوى (صورة أو صوت أو نص)^(٤٥).

وتوفر الهواتف الذكية مزايا مثل: سهولة النقل والوصول الفوري إلى المعلومات والتسجيل المرئي والتسجيل الصوتي والتقاط الصور ومقاطع الفيديو وتخزين البيانات ووظائف المعالجة، مما تشكل أساساً لاستخدامها في الأنشطة التعليمية، وبفضل هذه المزايا، أصبحت الهواتف الذكية أكثر المواد الفاعلة في الأنشطة التعليمية كما هو الحال في العديد من المجالات، ففي أثناء العملية التدريسية في الفصل، يمكن مشاركة المحتوى مع العديد من الأشخاص في نفس الوقت، وتقييم الملاحظات بسرعة والحصول على فرصة التدخل الفوري وتحديث المحتوى بسهولة في وقت قصير^(٤٦).

توصل بعض الباحثين من خلال الدراسات التي أجروها، إلى استنتاجات مختلفة فيما يتعلق بالجوانب الإيجابية والسلبية للهواتف الذكية واستخدامها التعليمي^(٤٧).

عند مناقشة الموضوع في سياق تعليم القرآن، يلاحظ أن تطبيقات الهواتف الذكية يمكن أن تكون حلاً لبعض المشكلات بفضل مزاياها، علاوة على جذبها اهتمام الطلاب، ويمكننا تلخيص هذه الحلول على النحو التالي:

١. تسهيل الوصول الفوري للقرآن الكريم.
٢. تحل مشكلة قراءة القرآن بدون وضوء.

(٤٥) ما هو الهاتف الذكي، وما فوائده؟ لنسب استخدام الهواتف الذكية في العالم وفي تركيا، راجع. ANDROID TÜRKİYE

(AT)، «ما هو الهاتف الذكي، وما هي فوائده؟» (الوصول ٠١ يوليو ٢٠١٩).

(٤٦) كامل يلدريم، «دراسة استخدام الهواتف الذكية وأثارها على البيئة التعليمية بناءً على آراء المعلمين والطلاب»، المجلة الدولية للتعليم والعلوم والتكنولوجيا «2 / 2» International Journal of Education Science and Technology، (2016)، ٧٣.

(٤٧) كامل يلدريم، «دراسة استخدام الهواتف الذكية وأثارها على البيئة التعليمية بناءً على آراء المعلمين والطلاب»، ٨٠-٨١.

٣. تسهل الوصول إلى معنى الآيات المقروءة على الفور.
٤. تسهل التدريب على تصحيح مخارج الحروف.
٥. يمكن للمعلم أيضاً الاستماع عن بعد لتدريبات المخارج والمقامات والتجويد من خلال التسجيلات الصوتية.
٦. تسجل الصور والرسومات وكل ما يكتب على اللوحة في الفصل للأبد.
٧. تتيح إمكانية التكرار بعد الدرس بشكل متطابق مع محتويات الدرس. يمكن أن يستمر التعلم الفردي بعد المدرسة بغض النظر عن المكان.

وعلى الرغم من كل هذه الجوانب الإيجابية، إلا أنها تؤثر على متابعة الطالب واهتمامه خاصة في البيئات الدراسية، كما يمكن أن تؤدي الخصائص المرئية للهواتف الذكية إلى ابتعاد الطلاب عن النصوص المطبوعة.

ج. القلم القارئ للقرآن

انضمت تقنية قلم قراءة القرآن إلى قائمة المواد التعليمية في تركيا منذ عام ٢٠١٠^(٤٨)، ويعمل المستشعر من خلال الجمع بين الرمز المطبوع / الصوتي وتقنية البرمجة، ويعتبر قلم قراءة القرآن المثال الأكثر كفاءة على الإمكانيات الفردية في مجال تدريس القرآن، حيث يمكن استخدام القلم في أي وقت بتحكم الطالب، يتم تسويق هذه الأقلام بواسطة العديد من الشركات، وتحتوي على الأبجدية وكتاب التجويد وجزء عم والمصحف، وباختصار، كل ما يحتاجه الشخص الذي يريد تعلم القرآن، موجود في أطقم قراءة القرآن الكريم، يمكن تعلم الحروف بالأبجدية من خلال كتاب الأبجدية وقراءتها بقواعد القراءة والمخارج، والتطبيق العملي بالتجويد، والاستماع من خلال المصحف إلى قراءة القرآن بأصوات العديد من الأئمة، يمتلك القلم خصائص قراءة القرآن الكريم آية بآية وصفحة بصفحة وسورة بسورة وجزءاً بجزء، كما تشمل بعض الأطقم على محتوى قراءة الآيات كلمة بكلمة ومعاني هذه الكلمات^(٤٩).

يستخدم قلم قراءة القرآن في الغالب في دورات القرآن الكريم وبواسطة الأشخاص الراغبين في تعلم القرآن فردياً، ويمكن استخدامه أيضاً بواسطة طلاب الحضارة والابتدائية الذين لم يصلوا لسن استخدام الهواتف الذكية، والذين ليس لديهم فرصة لتعلم القرآن من خلال معلم، ومع ذلك، يجب الانتباه إلى المقروء بشكل صحيح في تعاليم القرآن المتواجدة في قلم قراءة القرآن الكريم، إذ يجب اختيار القراء أصحاب القراءة الصحيحة وليس أصحاب المقامات الجيدة فقط.

(٤٨) تم تطوير قلم قراءة القرآن وطرحه للاستخدام لأول مرة بواسطة تركيا.

(٤٩) دار نشر أكسر (AY)، «طقم قلم قراءة القرآن» (الوصول ٠١ يونيو ٢٠١٩).

النتيجة:

نظمت طرق تدريس القرآن من الماضي إلى الحاضر بشكل يركز على المعلم، ففي هذا النظام، يتواجد الطلاب بشكل عام في خطة فرعية، ونتيجة لذلك، أصبح التعلم الفردي، والذي يعتبر أحد أهم شروط التعلم الفعال مؤخرًا، غير كافٍ، ومع ذلك، فإن إتاحة إمكانية التعلم في أي وقت ومكان، تؤدي إلى انتشار التعليم والتدريب ورفع مستوى الجودة،

في هذا المقال شرح الباحث الأساليب والأنشطة المتعلقة بكيفية استخدام الأدوات المرئية الواردة في العناوين أعلاه في التعليم الأجنبي بالتفصيل، ولكن يبقى لكل طريقة تدريس جوانبها الإيجابية والسلبية، كما أن هناك بعض الجوانب السلبية والإيجابية ولاستخدام التكنولوجيا في تعليم القرآن الكريم.

ويمكن أن يكون تعليم القرآن بالتقنيات التعليمية أكثر صلة وعملية واستمرارا ودواما، لذلك، يمكن بفضل هذه البرامج تقليص أوجه القصور المكانية والتربوية الناشئة عن المعلم في نظام التعليم التقليدي.

قد لا يحقق تعليم القرآن، الذي يتم بأدوات ومعدات دراسية محدودة، النجاح المطلوب في الوقت المطلوب، لذلك ولتحقيق النجاح المطلوب في قراءة القرآن بالترتيل، وهو المستهدف من تعليم القرآن، قد يكون من المفيد دعم الدروس في التعليم المؤسسي أو التعلم بالمجهود الفردي باستخدام أدوات تعليمية تحفيزية لجميع الحواس، وقد تساهم مراعاة الفروق الفردية الناتجة عن أنواع الذكاء المختلفة لدى البشر، والاهتمام باستخدام التقنيات التربوية الموضحة في تعليم القرآن الكريم بشكل مناسب، في تحقيق الأهداف التربوية.

نعتقد أن الاستخدام الفعال لمقاطع الفيديو والتلفزيون، الضرورية من الناحية المرئية والسمعية في تعليم القرآن الكريم، سيسهم في الحصول على نتائج أكثر كفاءة، لأنه لوحظ أن هذه المواد تقدم محتوى مؤهلاً للغاية لتدريس القرآن.

تعتبر برامج تعليم القرآن الكريم المعدة بواسطة وزارة الشؤون الدينية في تركيا والمؤسسات التجارية والجهود الفردية للحاسوب وأجهزة الألواح والهاتف الذكي ثرية للغاية، ويوصى باستخدام التطبيقات التي يمكن استخدامها في كافة أنواع الأجهزة والأنظمة التشغيلية وأجهزة مثل قلم قراءة القرآن، بواسطة المعلمين أولاً، ويمكن أيضاً تشجيع الطلاب على استخدامها، ومن المفيد الارتقاء بمستوى دروس القرآن من الرتبة والانغلاق إلى طرق التدريس الجديدة التي توظف الإمكانيات الحديثة، وخاصة التقنيات التعليمية، وبناءً على ذلك، تعد برامج الكمبيوتر التي يتم إعدادها وفقاً لمنهج التربية المؤسسية المستخدمة في تدريس القرآن أكثر من كافية لتلبية الحاجة، ومن الممكن العثور على العديد من البرامج والأجهزة الإلكترونية في المتاجر الإلكترونية لتدريس أكثر الكتب تعلمًا/ قراءةً في العالم.

تعتبر برامج القرآن التي تعدها رئاسة الشؤون الدينية من أهم الأنشطة في هذا المجال لتعليم القرآن

الكريم في كافة البوابات الإلكترونية، والنشاط الآخر هو البرامج التطبيقية الداعمة لكتاب القرآن الكريم المدرسي الذي أعدته وزارة التعليم القومي، ومع ذلك، وعلى الرغم من هذه البرامج، للأسف، فإن عمليات تدريس المعلمين باستخدام هذه البرامج لا تزال محدودة للغاية.

لا يوجد برامج خاصة معدة بقاعدة برمجية للاستخدام في تدريس القرآن الكريم في كليات الإلهيات والعلوم الإسلامية، فعلى الرغم من وجود دروس القرآن الكريم التي تشتمل على مناهجه والتي يتم قراءتها وتحفيظها في هذه الكليات، إلا أنها قد تكون غير كافية بسبب عدم إعدادها وفقاً لمناهج الكلية لهذا الغرض، في حين قد يقدم برنامج تدريسي منظم وشامل قائم على هذه البرمجيات من قبل خبراء أو مؤسسات معينة في المجال، مساهماتٍ جادة وفعالة.

يجب أن تكون اللوحة الذكية أهم أداة تدريسية مرئية سيحافظ المعلم على تحديثها، فعلى الرغم من تغيير طرق التدريس والكتب والمواد الدراسية، إلا أنها كانت أساس الأدوات التعليمية التي تساعد المعلم منذ اليوم الذي دخل فيه التعليم باللوحة الذكية إلى حياتنا التعليمية، كما يحتاج معلم القرآن أن يتمتع بمهارات أكثر مقارنة بغيره من معلمي الدروس الأخرى، فينبغي عليه استخدام شفثيه وملاحج وجهه وحلقه أي استخدام كافة الوسائل للتواصل المعنوي مع الطلاب ومحاولة شرح الدروس لهم بكافة الطرق، وأكبر مساعدة لمعلم القرآن الكريم في هذا الموضوع، هي برامج القرآن التي سيستخدمها عبر أجهزة مثل الحاسوب أو اللوحة الذكية أو الهاتف المحمول والأجهزة التعليمية وقلم قراءة القرآن، وبناءً على ذلك، تعد المواد المرئية والصوتية المساعدة مهمة جداً لفهم المواد وتحفيزهم في دروس القرآن الكريم.

في عصرنا هذا لا تلي طرق التدريس التي لا يتم دعمها بهذه المواد الاحتياجيات، لذلك يجب على الهيئات والمؤسسات والأفراد العاملين في مجال تدريس القرآن الكريم، توحيد تجاربهم وقواهم واستخدام وتطوير البرمجيات والتقنيات التعليمية التي تطبق وسائل التعلم البديلة والجديدة بشكل فعال. ومع ذلك وعلى الرغم من كل هذه التصريحات، يمكن وصف الادعاء بأن التكنولوجيا قد ترفع التعليم من جميع الجوانب إلى مستويات أعلى، بأنه ادعاء فرضي، نظراً لعدم وجود أبحاث ميدانية علمية تثبت أن الاستخدام المكثف للوسائل التكنولوجية ينتج عنه نتائج أكثر كفاءة مقارنة بالوسائل التقليدية في تعليم القرآن الكريم، ونود أن نحيطكم علمًا بأن الاستخدام المتناغم للوسائل التكنولوجية جنباً إلى جنب مع الوسائل التقليدية، يمكن أن يكون وسيلة حديثة لتدريس أكثر كفاءة وإنتاجية.

المصادر:

- أبو بكر محمد بن حسين بن عبد الله الأجرى، أخلاق حملة القرآن، نشره: فياض أحمد. بيروت: تاريخ النشر...، ١٩٨٧.
- برين أرسلان، «آراء المعلمين القائمين بأدوار تدريسية مع طلاب المرحلة الإعدادية الخاضعين للتعليم المدعوم بالحاسوب، بشأن هذا النظام خلال هذه الوثيرة.» The Turkish Online Journal of Educational Technology 4/10, (2003), 67.
- مصطفى أرسلان، وأرغين آدم، «الاستخدام الفعال للوسائل المرئية والسمعية في تعليم اللغة التركية للأجانب.» مجلة

- اللغات ١٤٧، (يناير-فبراير-مارس، ٢٠١٠)، ٦٥-٨٢.
- ما هو الهاتف الذكي، وما فوائده؟». الوصول ٠١ يونيو ٢٠١٩
<http://androidturkey.net/2011/12/24/akillitelefon-nedir-ne-ise-yarar-dunyadaki-akillitelefon-kullanim-oranlari-ve-turkiyedekidurum/#comments> AT, Android Türkiye».
 - دار أكسر للنشر، «طقم قلم قراءة القرآن» الوصول ٠١ يونيو ٢٠١٩.
<http://www.akseryayinlari.com/Product.asp?id=275>
 - علي غوناي باليم، «تأثير التطبيقات التي تعتمد على نظرية الذكاء المتعدد في مسألة الأحماض والقواعد على نجاح الطلاب» مجلة إيجة التعليمية ٢/٥ (٢٠٠٤)، ١٤.
 - أوزجان باشكان، مبادئ وحلول تعليم اللغات الأجنبية. إسطنبول: دار مالتي لينغوال للنشر، ٢٠٠٦.
 - عبد الله بنلي، «مقترح برنامج لدروس قراءة وتجويد القرآن الكريم في كليات الإلهيات». مجلة بليم نامه ٢٨ (٢٠١٥)، ١٢٥-١٦٥.
 - Biri, Sıradan. "Hafız Davut Kaya" (الحروف) YouTube. تاريخ النشر ٨ أبريل ٢٠١٦،
<https://www.youtube.com/watch?v=xm0oBFzo350>
 - رمضان بوبروقو، دراسة للتعليم التديني وكفاءته في دورات تحفيظ القرآن (نموذج منطقة البحيرات). إسيرة: دار نشر فاكولتا، ٢٠٠١.
 - «لوحة المخارج» الوصول ٠١، ٠٦، ٢٠١٩. <https://www.camidonanimi.com/mahrec-tablosu>. isim-cisim CD, Cami Donanimı
 - عبد الله أمين جيمان، تاريخ حفظ القرآن ومهام مؤسسة حفظ القرآن في تركيا. إسطنبول: المطبعة الرقمية، ٢٠١٠.
 - عبد الله أمين جيمان، قراءة وتجويد القرآن الكريم. إسطنبول: تاريخ النشر..
 - فاتح تشولاك، مناهج دروس القرآن الكريم وتقنيات التدريس، التربية والتعليم في مدارس الأئمة والخطباء الثانوية. إسطنبول: دار ديم للنشر، ٢٠٠٥.
 - عمر دمير، «الأبعاد الأساسية في تعليم القرآن الكريم». مجلة أكيف الأكاديمية ٧٢/٢١ (٢٠١٧)، ٢٦٣-٢٨٦.
 - عمر دميرجان، وسائل تعليم اللغات الأجنبية. إسطنبول: دار دير للنشر، ٢٠٠٥.
 - أوزجان دميرال، مبادئ وطرق وتقنيات تعليم اللغات الأجنبية. أنقرة: دار أوسام للنشر، ١٩٩٣.
 - رئاسة الشؤون الدينية (DİB)، برنامج تعلم القرآن «Diyanet Tv-Kur'an Öğreniyorum» الحلقة الأولى.
الوصول ٠١ يونيو ٢٠١٩. <https://www.diyaneetv.com/kuran-ogreniyorum/video/kuran-ogreniyorum-1-bolum--kur-an-harflerinin-sekilleri-ve-isimleri>
 - رئاسة الشؤون الدينية (DİB)، برنامج «Diyanet Tv-Mukabele» (الوصول ٠١ يونيو ٢٠١٩).
<https://www.diyaneetv.com/mukabele/video/mukabele-bunyamin-topcuoglu-1-cuz>
<https://kuran.diyaneetv.com.tr/mushaf>. الوصول ٠١ يونيو ٢٠١٩.
 - رئاسة الشؤون الدينية. «المصحف» الوصول ٠١ يونيو ٢٠١٩.
 - أحمد دياب، المشاكل التي تواجه الأتراك في تعلم اللغة العربية. أنقرة: ٢٠١٢.
 - EBA، شبكة المعلومات التعليمية، «e-Kitap-Kur'an-ı Kerim» الوصول ٠١ يونيو ٢٠١٩.
<http://www.eba.gov.tr/ekitap?&search=Kuran%C4%B1%20kerim>
 - شكران فاضلي أوغلو، «ادعاء صعوبة الكتابة بالحروف العربية والرد على ذلك». مجلة الدراسات الشرقية ١٧/٥ (٢٠٠٥)، ٥٤. H, Hasenat. «البرامج» Erişim الوصول يونيو ٢٠١٩. <http://www.hasenat.net>
 - عمر خليل حسن، «تدريس القرآن الكريم». ترجمة. يوسف علمدار جامعة الجمهورية مجلة كلية الإلهيات ١/٨، (٢٠٠٤)، ٢٦١-٢٩١.
 - محمد سالم بن محيسن، المغني في توجيه القراءات العشر المتواترة. بيروت: تاريخ النشر...، ١٩٩٣.
 - أبو عبد الله محمد بن شريح بن أحمد الرعيني الأشبيلي بن شريح، الكافي في القراءات السبع. تحقيق: أحمد محمود عبد السميع الشافعي. بيروت: ...، ٢٠٠٠.
 - شمس الدين أبو الخير محمد بن محمد بن الجزري، النشر في القراءات العشر. ٢ مجلد. مصر: تاريخ النشر...
شمس الدين أبو الخير محمد بن محمد بن الجزري، منظومة المقدمة فيما يجب على قارئ القرآن أن يعلمه، تحقيق: أيمن رشدي سويد. دار النشر: دار نور المكتبات.
 - إسماعيل كرجام، فضائل القرآن الكريم والتجويد المفصل فوائده. إسطنبول: منشورات وقف كلية الإلهيات، ١٩٨٤.
 - زكي كايا، تقنيات التعليم وتطور المواد. أنقرة: دار بيغام للنشر، ٢٠٠٦.
 - محمد عبد الحي الكتاني، التراتيب الإدارية، بيروت: تاريخ النشر..
 - القرآن الكريم. «Kur'an-ı Kerim» الوصول ٠١ يونيو ٢٠١٩. [/https://kuran-ikerim.org](https://kuran-ikerim.org)

- أمينة كولاج، «تقييم الكتب الدراسية التركيبية للصف الرابع الابتدائي وفقاً لآراء المعلمين». مجلة كلية التربية جامعة أولداغ ١/١٧ (٢٠٠٣)، ١٠٦.
- اللجنة. درس تقنيات قراءة القرآن الكريم. أنقرة: وزارة التعليم القومي، ٢٠١٤.
- محمد بن أبي بكر المرعشي سجاقلي زاده، جهد المقل. قونية: مطبعة الولاية، ١٨٧٢.
- نجاتي تاتيكا، تدريس علم القراءات منذ البداية حتى القرن التاسع الهجري. إسطنبول: دار إشارات للنشر، ١٩٩٠.
- TRT، Trt 1. « مسابقة القراءة الجميلة للقرآن الكريم» الوصول ٠١ يونيو ٢٠١٩. <https://www.trt1.com.tr/programlar/kuran-i-kerimi-guzel-okuma-yarismasi>
- كامل يلدرم، «دراسة استخدام الهواتف الذكية وأثارها على البيئة التعليمية بناءً على آراء المعلمين والطلاب» مجلة التعلم والعلوم والتكنولوجيا الدولية « Dergisi International Journal of Education, Science and Technology» 2/2/ (2016) ٧٣.
- نظيف يلماز، مقترحات لعملية تدريس القرآن الكريم في مدارس الأئمة والخطباء الثانوية، كيف يجب أن يكون تعليم الدروس المهنية في مدارس الأئمة والخطباء الثانوية؟ إسطنبول: دار ديم للنشر، ٢٠٠٦.
- نظيف يلماز، المبادئ الأساسية لتدريس القرآن الكريم: تاريخ النشر، ٢٠١٢.
- الزركشي محمد بن بهادر بن عبد الله، البرهان في علوم القرآن، تحقيق: محمد عبد القادر عطا. بيروت: ...، ٢٠٠٦.